

Mitä miehen pitää olla?

– Tutkielma Saarnaajan kirjan ja Sirakin kirjan mieskuvasta

Freija Özcan
Vanhan testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2007

DISPOSITIO

1. Aluksi	sivu
1.1 Mieheltä miehelle	4
1.2 Metodeista ja motiiveista	5
1.3 Kirjallisuudesta ja lähteistä	6
2. Ajan kuva ja taustaa	
2.1 Johdanto	7
2.2 Hyvinvoinnin aikaa	8
2.3 Virkamiehiä ja byrokratiaa	10
2.4 Kirjureita suvussa	12
2.5 Saarnaaja ja Ben Sira	14
2.6 Nuoret miehet oppilaina	17
2.7 Päätelmiä	19
3. Miehen kunnia ja häpeä	
3.1 Johdanto	19
3.2 Sosiaalinen asema	20
3.3 Ura ja yksityisyys	23
3.3.1 Miehen ja naisen maailma	23
3.3.2 Velvollisuudet kotona	23
3.3.3 Miehen julkinen elämä	25
3.3.4 Miehen seuraelämä	26
3.4 Kunnia ja häpeä	27
3.5 Miehen tunteet	30
3.6 Päätelmiä	31
4. Miehen maskuliinisuus	
4.1 Johdanto	32
4.2 Vahvuus – itsehillintä	33
4.3 Väkivaltaisuus	34

4.4 Taivutteleva ja tehokas puhe	35
4.5 Miesten välinen ystävyys	37
4.6 Naisettomuus	42
4.7 Päätelmiä	45
5. Mitä miehen pitää olla?	
5.1 Mies ja menestys	45
5.2 Ihannesuoritus	47
5.3 Epäonnistunut mies	48
5.4 Miehen voimavarat	49
5.5 Saarnaaja, Ben Sira ja nykymies	50
Lähteet ja apuneuvot	51
Kirjallisuus	51

1. Aluksi

1.1 Miehellä miehelle

”Kerro mitä kaikkee miehen tulee olla”, tämä Suurlähettiläiden laulu alkoi soida mielessäni, kun pari vuotta sitten tein kandidaatin tutkielmaa Saarnaajan kirjasta ja Sirakin kirjasta. Silloin aiheena oli pitkän iän tavoittelu, mutta huomasin samalla miettiväni, että näillä kahdella viisauden opettajalla tuntui olevan enemmänkin sanottavaa oppilailleen. Se sanottava vaikutti minusta olevan nimenomaan vanhemman miehen puhetta nuoremmalle miehelle siitä, miten maailmassa pitäisi olla ja elää. Ajatus jäi vaivaamaan minua, ja siksi tässä pro gradu -tutkielmassa paneudun tutkimaan syvemmin Saarnaajan ja Ben Siran opetuksia ja kysyn heidän mielipidettään siitä, mitä miehen pitää olla.

Kumpikaan käsittelemistäni teksteistä ei kuitenkaan suorasanaisesti esitä kriteerejä miehenä olemiselle. Niistä ei siis löydy amerikkalaistyyppistä otsikointia: ”Kaksitoista askelta tosimehuuteen...” Eivätkä Saarnaajan ja Ben Siran lauseet suinkaan ole tyyliä: ”Poikani, ollaksesi kunnan mies sinun on...” Silti he olivat miehiä, jotka opettivat nuoria miehiä ja kirjoittivat sanottavansa miehille. Siinä piilee tietynlainen itsestäänselvyyden harha. Koska Raamattu kauttaaltaan vaikuttaa meistä miesten kirjoittamalta kirjalta ja me länsimaalaiset kristityt lukijat kuitenkin olemme sekä miehiä että naisia, hyväksymme itsestään selvänä asiana sen, että miehen sana soveltuu jokaiselle. Sirakin kirja on harvemmalle tuttu, mutta Saarnaajan kirjaa länsimainen kristitty lukija lukee automaattisesti yleispätevänä viisauden kirjana, jonka opetukset soveltuvat kaikille ihmisille, myös naisille. Toki näinkin on, mutta samalla saattaa jäädä huomaamatta, että miehellä voi olla sellaista sanottavaa, joka koskee nimenomaan miehiä ja miehenä olemista. Jos vaikkapa Saarnaajan kirjoittaja olisi nainen ja suunnannut tekstinsä nimenomaan naisille, etsisimme siitä paljon itsestään selvemmin nimenomaan naisena olemiseen kohdistuvaa viisautta.

Varsinaisesti Saarnaaja ja Ben Sira tietysti opettivat nuorille miehille perinteistä juutalaista viisautta, johon kumpikin sisällytti omia painotuksiaan – Saarnaaja onnellisuutta ja Ben Sira menestystä. Lukemalla tarkkaan ja etenkin rivien välistä heidän opetuksistaan paljastuu kuitenkin myös antiikin ajan juutalaisen yhteisön miehelle asettamia odotuksia ja ihanteita. Rivien väleihin pääsen käsiksi peilaamalla Saarnaajan ja Ben Siran ajatuksia antiikin ajan

mieskäsityksiä vasten ja toisaalta vertaamalla heidän esittämiään ihanteita tekstistä löytyviin varoittaviin esimerkkeihin.

1.2 Metodeista ja motiiveista

Metodinani on tutkia Saarnaajan kirjan ja Sirakin kirjan sisältöä lukijalähtöisesti sellaisena kuin teksti minulle näyttyy. Tarkastelen siis sitä, millaisen kuvan teksti haluaa välittää minulle siitä ajasta ja maailmasta, jossa se on kirjoitettu ja niistä henkilöistä, joista se puhuu. En antaudu kuitenkaan tekstin vietäväksi vaan harjoitan samalla ideologiakritiikkiä eli pyrin paljastamaan tekstiin rivien väliin piilotettuja käsityksiä, jotka tässä tapauksessa koskevat mieheen kohdistuvia vaatimuksia ja odotuksia. Jotta sisällöllinen tutkimukseni ei kuitenkaan jäisi pelkäksi ideologioiden arvailuksi, luon myös katsauksen Saarnaajan ja Ben Siran ajankuvaan, jonka avulla hahmottelen tekstistä välittyvää henkilökuva sekä Saarnaajasta ja Ben Sirasta itsestään että heidän oppilaistaan. En lähde tässä tutkimuksessa analysoimaan tekstin muotoa enkä sen lähteitä muuten kuin vain lyhyesti sen verran kuin on mielekästä kirjojen kirjoittajien määrittelemiseksi. Minua kiinnostaa pikemminkin tekstin sisällön välittämä kuva kirjoittajista kuin tekstin takana mahdollisesti olevien todellisten kirjoittajien selvittäminen. Aivan tutkimuksen lopuksi pyrin myös arvioimaan, miltä Saarnaajan ja Ben Siran välittämä mieskuva näyttää meidän ajastamme käsin katsottuna.

Miestutkimus on ylipäätään vielä kovin uusi tutkimuksen ala. Naistutkimus on vanhempaa ja tutumpaa. Näin on myös raamatuntutkimuksessa. Naiskuvan etsimistä Raamatun patriarkaaliseksi koetun maailman taustalta on pidetty mielenkiintoisena ja toisaalta se on ollut helpompaakin, sillä kaikki, mitä naisista sanotaan, löytyy teksteistä ilmiselvemmin. Kun Raamatun teksteistä viime vuosina on ryhdytty tekemään miestutkimusta, se on kohdistunut innokkaammin Uuteen testamenttiin eli lähinnä Jeesukseen, hänen opetuslapsiinsa ja Paavaliin. Vanhan testamentin osalta miestutkimuksen lähestulkoon ainoa ja ilmeisesti herkullisin kestoaihe näyttää olevan kuningas Daavid. Tämä näkyy myös käyttämässäni kirjallisuudessa.

Tämä työ ei edusta niin kutsuttua kriittistä miestutkimusta, sillä näkökulmani ei ole feministinen. Näen miehen huomattavasti moniulotteisempänä ja tuntevampana olentona kuin millaisena feministinen tutkimus miehen yleensä tahtoo esittää. Pyrkimykseni onkin lähestyä aihettani ystävällisesti ja tietoisena

siitä, että länsimaalaisen naisen on tavattoman vaikeaa ellei peräti mahdotonta tavoittaa mitään pari tuhatta vuotta aikaisemmin aivan toisenlaisessa kulttuurissa eläneen miehen kokemuksesta ja tunteista. Uskaltaudun kuitenkin yrittämään.

Saarnaajan kirjan ja Sirakin kirjan sisältöä tutkiessani minulle on hahmottunut mielikuva kummastakin kirjoittajasta. Tunnustan, että sympatiani ovat syvästi Saarnaajan puolella, koska hänen ajatuksistaan tunnen löytäväni enemmän omaa ajatteluaani. Kuitenkin alkukarsastuksesta toivuttuani Ben Siran huomattavasti pinnallisempi ja kapea-alaisempi hahmo loppumattomassa energisyydessään ja vilpittömässä uskossaan oman itsensä erinomaisuuteen on vähitellen alkanut huvittaa minua. Suhtaudun Saarnaajaan, Ben Siraan ja heidän oppilaisiinsa siis lämpimästi.

1.3 Kirjallisuudesta ja lähteistä

Tutkiessani mieheen kohdistuneita sosiaalisia paineita olen tukeutunut pääasiassa antropologi Bruce J. Malinan teokseen *The New Testament World* ja Gerhard E. Lenskin sosiaalista yhteiskuntateoriaa valottavaan teokseen *Power and Privilege* sekä useita artikkeleita sisältävään Stephen D. Mooren ja Janice Capel Andersonin toimittamaan kokoelmaan *New Testament Masculinities*. Lenskin teoria on peräisin 60-luvulta, mutta valaisee edelleen erilaisten yhteiskuntamallien sosiaalisia kerrostumia – tässä tapauksessa siis maatalousvaltaisen Juudean. Malina käsittelee kirjassaan muun muassa kunnian ja häpeän käsitteitä ja kokemista Välimeren kulttuurissa. Teoksessa *New Testament Masculinities* Colleen M. Conway kirjoittaa miehen itsehillinnästä, Tat-siong Benny Liew ja Jerome H. Neyrey puolestaan mieheen kohdistuneista odotuksista ja elämänpiiristä. Vaikka näissä kahdessa viimeksi mainitussa teoksissa käsitelläänkin miestä nimenomaan Uuden testamentin näkökulmasta, antiikin ajan miehisen kulttuurin piirteet Välimeren maissa ulottuvat paljon kauemmas historiaan. Miehen ja naisen roolit kulttuurissa muuttuvat kuitenkin tavattoman hitaasti.

Omasta mielestäni merkittävimmät tässä työssä hyödyntämäni tutkimukset ovat kuitenkin David J.A. Clinesin artikkeli *David the Man: The Construction of Masculinities* hänen teoksestaan *Interested Parties* ja Susan Ackermanin mielenkiintoinen teos *When Heroes Love*. Edellisessä Clines tarkastelee lukijalähtöisesti ja ideolgiakriittisesti kuningas Daavidin tarinaa ja tämän suhdetta

sekä Jonataniin että lukuisiin vaimoihinsa. Tältä pohjalta Clines hahmottelee joukon piirteitä, jotka hänen mielestään kuuluivat tuon ajan miehen maskuliinisuuteen. Ackerman puolestaan pohtii kirjassaan kahden sankariparin, Gilgameksen ja Enkidun sekä Daavidin ja Jonatanin keskinäisen suhteen laatua. Clinesin ja Ackermanin havainnot ovat olleet mainioita peilejä yrittäessäni paljastaa Saarnaajan ja Ben Siran tekstiin kätkeytyviä näkemyksiä. Joitakin Clinesin havainnoista olen kuitenkin katsonut tarpeelliseksi jalostaa eteenpäin ja joistakin, kuten miehen suhteesta naiseen, olen hänen kanssaan eri mieltä. Ackermanin pohdinta on saanut minutkin pohtimaan Saarnaajan ja Ben Siran seksuaalisuuden erilaisia mahdollisuuksia vaikkakaan en voi päätyä miesten välistä ystävyyttä käsitellessäni yhtä välineelliseen käsitykseen kuin Ackerman.

Tutkimukseni lähteinä olen käyttänyt Saarnaajan kirjan masoreettista tekstiä ja Sirakin kirjan osalta sen hepreankielisiä käsikirjoituksia, joihin viitataan tekstissä lyhenteillä MS (Manuscript) A, MS B, MS C, MS D, MS E, MS F ja Masada. Tapauksissa, missä Sirakin kirjan hepreankielistä tekstiä puuttuu, olen turvautunut kreikankieliseen tekstiin, ja erottanut sen merkinnällä (kreik.). Kaikki tässä tutkielmassa esiintyvät suomenkieliset käännökset ovat omiani, ellen toisin ole maininnut.

2. Ajan kuvaa ja taustaa

2.1 Johdanto

Keitä olivat Saarnaaja ja Ben Sira ja keitä ne nuoret miehet, jolle he tekstinsä osoittivat? Tässä luvussa luon katsauksen Saarnaajan ja Ben Siran ajan historialliseen tilanteeseen Palestiinassa. Erityisesti minua kiinnostavat hallinnolliset ja taloudelliset seikat, jotka varmasti ovat vaikuttaneet ajan henkeen ja nuorten juutalaismiesten elämään ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Pyrin myös selvittämään tarkemmin, keitä Saarnaajan ja Ben Siran oppilaat olivat ja mikä sai heidät hakeutumaan näiden kahden opettajan oppiin.

Saarnaajan kirja sijoitetaan yleisimmin kielensä perusteella 200-luvun loppupuoliskolle eKr. ja Sirakin kirja sen itsensä antamien tietojen perusteella noin 180 eKr. tienoille. Kirjoittajat ovat eläneet Ptolemaiosten valtakunnan aikana

ja Ben Sira osaltaan myös Seleukidien hallinnon aikaan, siis hellenistisen kulttuurin ja sen aatevirtausten vaikutuspiirissä. Kummankin kirjan kirjoituspaikkana pidetään Jerusalemiä.¹

Historian hämärään jäävien kirjoittajien henkilökuvan hahmottaminen on paljolti arvailua. Oletan kuitenkin, että Saarnaajan kirjan ja Sirakin kirjan kirjoittajat ovat olleet jossakin mielessä omalla alallaan merkittäviä henkilöitä – tuskin heidän tekstinsä muuten olisivat meille asti säilyneet. Tekstin pohjalta oletan myös, että he henkilöinä ovat motivoineet nuoria miehiä hakeutumaan oppilaikseen, sillä luultavasti viisaudenopettajissa on ollut myös vaihtoehtoja. Tavoittaakseni jotakin tekstin välittämästä Saarnaajan ja Ben Siran henkilökuvasta, tarkastelen tässä luvussa myös kirjuri ammattikuntaa ja sen liittymistä viisauden opettamiseen.

2.2 Hyvinvoinnin aikaa

Juudean pieni temppelevaltio kuului 200-luvulla eKr. Ptolemaiosten laajaan ja monikulttuuriseen Egyptin valtakuntaan, joka käsitti tuohon aikaan Välimeren itäisen päädyn kokonaisuudessaan. Noin kahdeksankymmenen vuoden ajan Palestiinassa vallitsi rauha. Kilpailu pinta-alaltaan ja väkimäärältään vielä suurempaa Seleukidien valtakuntaa vastaan pakotti Egyptin kuitenkin kaikin keinoin vahvistamaan asemiaan, jotta se voisi tarjota tasaveroisen vastuksen kilpailijalleen ja vallan tasapaino alueella säilyisi.²

Ptolemaiosten luotsaamana Egyptin talous koki huiman nousukauden. Valtakunnan politiikka keskittyi nimenomaan talouden kasvattamiseen. Maatalouden tuottavuus parani, ja kaupankäynti laajeni, olihan Ptolemaioksilla nyt hallussaan myös Palestiinan merkittävät kauppasatamat. Viljely oli hyvin järjestelmällistä ja valvottua. Maan tuottavuutta pyrittiin parantamaan muokkaamalla sitä ja kehittämällä parempia viljelymenetelmiä. Mahdollisesti juuri näihin aikoihin Palestiinassa otettiin käyttöön keinokastelujärjestelmiä, joista kirjallinen maininta löytyy sekä Ben Siralta että Saarnaajan kirjasta. Ben Sira puhuu puutarhan kastelukanavasta (Sir. 24:30, kreik.) ja Saarnaaja kuningasfiktiossaan mainitsee: ”... tein itselleni vesialtaita kastellakseni niillä metsän versovia puita” (עֲשִׂיתִי לִי בְּרִכּוֹת מַיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צֶן מִחַ עֲצִיּוֹת , Saarn.

¹ Saarnaajan kirjan ajoituksesta ja paikasta ks. Veijola 1998, 141, ja Collins 2004, 519; Sirakin ks. Veijola 2005, 112.

² Hengel 1996, 12 ja 35.

2:6).³

Uusia kasvilajeja kokeiltiin, mutta ennen kaikkea maatalouden menestyksen perustana oli kuitenkin vehnän viljely. Esimerkiksi kreikkalaiset kaupungit olivat riippuvaisia Egyptistä tuodusta viljasta. Toinen rikkauksien lähde oli valtion monopoli kasvisöljyjen, pellavan, metallien, suolan, mausteiden ja muiden tärkeiden kauppatarvikkeiden suhteen. Missä näiden yksityistä tuotantoa havaittiin, valtio kaappasi sen tuota pikaa haltuunsa. Kauppatarvikkeiden vientiä ja tuontia valvottiin tarkkaan. Ilman asianmukaisia vientilupia, tavarankuljetus tullin läpi ei onnistunut noin vain.⁴

Hyvinä satovuosina Palestiina oli merkittävä viljantuottaja. Keinokastelun avulla Jordanin laaksosta saatiin jopa kaksi satoa vuodessa. Toinen tärkeä vientituote oli oliiviöljy, sillä Egyptissä itsessään pystyttiin tuottamaan vain muita kasviöljyjä ja eri puolilla valtakuntaa asettuneille kreikkalaisille oliiviöljy oli elintärkeä hyödyke. Lisäksi Galileassa tuotettiin viiniä, Juudeassa ja Jerikossa erittäin arvossa pidettyä balsamia, Gennesaretinjärven rannoilla ja Jordanin laaksossa papyrusta ja Kuolleesta merestä nostettiin asfalttia. Gennesaretinjärvi oli tunnettu myös kalantuotannostaan.⁵

Nousujohteinen talouselämä tarjosi luonnollisesti mahdollisuuksia vilkkaaseen liike-elämään ja rikastumiseen. Ptolemaiokset pyrkivät pitämään yllä hyviä suhteita seemiläiseen yläluokkaan lujittaakseen valtaansa alueella. Nämä puolestaan saivat yhtäläiset oikeudet hyvissä asemissa palvelevien kreikkalaisten kanssa, jos suostuivat opettelemaan kreikan kieltä ja omaksumaan kreikkalaisia tapoja. Juudean johtavat pappissuvut ja aateliset tarttuivat tilaisuuteen ja pääsivät hyötymään vaurastumisesta. Todennäköisesti heillä oli valta nimittää ihmisiä virkoihin veron keräämiseen ja muihin hallinnollisiin tehtäviin. Rahan ja rahakkaiden virkojen metsästäminen olikin ajalle tyypillistä. Se ei jäänyt Saarnaajalta huomaamatta: ”Rahaa rakastava ei saa rahaa kyllikseen eikä tuottoa se, joka rakastaa rikkautta – tämäkin on tuulen henkäystä” (אֲהָבָה רִיקוּת לֹא-יִשְׂבֹּעַ כֶּסֶף) (אָמַר-אֲהָבָה רִיקוּת לֹא יִשְׂבֹּעַ כֶּסֶף, Saarn. 5:9).⁶

Vauraus näkyi myös pienen yläluokan elämäntavoissa. Rikkaat keskittyivät asumaan ja seurustelemaan seurapiiriensä kanssa mieluummin Jerusalemissa kuin maaseudulla. Elämää leimasi rento oleskelu ja nautiskelu. ”Pidot järjestetään

³ Maataloudesta ja kaupasta ks. Hengel 1996, 37–38. Viljelystä ja keinokastelusta ks. Hengel 1996, 46.

⁴ Hengel 1996, 36–42.

⁵ Hengel 1996, 42–46.

⁶ Hengel 1996, 48–51.

iloksi. Viini ilahduttaa elämän. Ja rahalla tämän kaiken saa”, Saarnaaja toteaa varsin lakonisesti (לְשִׁחֹק עַשְׂיִם לָהֶם וַיִּין וְשִׂמְחַת הַיַּיִם וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת-הַכֹּל (10:19). Toisaalta Ptolemaiosten ajalle tyypillisiä olivat myös jatkuvaa menestystä tavoittelevat liikemiehet, joilla ei ollut aikaa nautiskella saavutuksistaan.⁷

Aikakauden yleiseen ilmapiiriin ja ajatteluun yläluokan piirissä vaikutti eri kansallisuuksiin kuuluneiden virkamiesten mukanaan tuoma kansainvälisyys ja etenkin kreikkalainen populäärifilosofia. Kreikkalaisista filosofeista 300-luvulla alkunsa saaneiden stoalaisten, epikurolaisten ja kyynikoiden uudelta tuntuviin ja mieltä herätteleviin ajatuksiin ei 200-luvun Jerusalemissa voinut olla törmäämättä.⁸ Vauraus jätti yhteiskunnan etuoikeutetuille aikaa olemiseen ja ajattelemiseen ja sitä myötä myös onnen etsintään. Epikurolaisten ratkaisu onnellisuuden kaipuuseen oli elämä, jossa oli mahdollisimman paljon nautintoja ja sopivan vähän kärsimystä.⁹ Stoalaisuus sopi ehkä paremmin vaurautta ja uraa tavoittelevan elämänfilosofiaksi tarjotessaan elämän ohjeeksi itsensä hallitsemista ja aktiivista osallistumista ympäröivään maailmaan.¹⁰ Kyynikot taas tiivistetysti ajattelivat, että viisas ihminen pysyttelee kaiken ulkopuolisen tavoittamattomissa, sillä hänen elämänsä ja onnistumisensa on vain hänen omissa käsissään.¹¹

Yleinen vauraus siis kasvoi pitkällä rauhankaudella. Toisaalta se todennäköisesti kohotti paitsi yläluokan myös tavallisen kansan elintasoja. Toisaalta taas raskas verotus on voinut syventää kuilua yhteiskunnan alimpien kerrosten ja pienen eliitin välillä. Tätä on kuvannut Saarnaaja: ”Jos näet maakunnassa tehtävän vääryyttä huonommassa asemassa olevalle ja riistettävän oikeutta, älä ihmettele sitä, sillä ylemmässä virassa oleva valvoo toista, vielä ylemmässä virassa oleva häntä” (אִם-עַשְׂקָה רִשׁ וְגִנֹּל מִשְׁפָּט וְצָדִק תִּרְאֶה בְּמִדְיָנָה אֶל-תִּתְמַמָּה) (עַל-הַחֶפֶץ כִּי גִבֹּה הַמַּעַל גִּבְוָה שׁוֹמֵר וְגִבֹּה הַיָּם עֲלֵיהֶם Saarn. 5:7)¹²

2.3 Virkamiehiä ja byrokratiaa

Valvovat viranomaiset olivat hyvin leimallista Ptolemaiosten ajalle. Ptolemaiosten valtakunnan taloudellisen menestyksen perustana oli nimittäin yhdessä

⁷ Hengel 1996, 54. Hellenistisestä liikemiehestä ks. Hengel 1996, 51.

⁸ Kreikkalaisten filosofien vaikutuksesta Saarnaajan tekstiin ks. Hengel 1996, 116, ja Sirakin tekstiin Hengel 1996, 148.

⁹ Epikurolaisesta ajattelusta ks. Sharples 1996, 84.

¹⁰ Stoalaisesta ajattelusta ks. Sihvola 2004, 17.

¹¹ Kyynikoista ks. Ahonen 2004, 33.

¹² Hengel 1996, 51.

kreikkalaisten virkamiesten kanssa luotu tiukka, hierarkkinen hallintojärjestelmä ja se, että koko monikulttuurisen valtakunnan maa-alueet kokonaisuudessaan olivat kuninkaan henkilökohtaista omaisuutta. Näin itämaiseen tapaan jumalallisena ja kaikkivaltiaana pidetty kuningas hallitsi valtakuntaansa ja sen ihmisiä kuten kreikkalainen isäntä tiluksiaan.¹³

Suurin osa maa-alueista oli kuninkaan välittömässä alaisuudessa. Näitä alueita viljelivät vapaat talonpojat kuninkaallisten virkamiesten valvonnassa. Osan maista kuningas antoi lahjaksi korkea-arvoisille virkamiehille tai asepalveluksesta palaaville, mutta saattoi myös tarpeen vaatiessa milloin tahansa vaatia lahjansa takaisin. Lisäksi yksityisiltä ihmisiltä perittiin tarkkaan laskien ja valvotusti kuninkaalle veroa.¹⁴

Kreikkalaiset olivat miehittäneet valtakunnan tärkeimmät virat, mutta alemmina virkamiehinä oli myös muita kansallisuuksia. Hallinnon pienin yksikkö oli kylä. Tärkeimmät kuninkaalliset virkamiehet eri hallintoalueilla olivat kuvernöörit (στρατηγός) sekä rahaliikennettä ja kauppaa valvoneet ja muista vastaavan tasoisista tehtävistä vastanneet virkailijat. Heidän alaisuudessaan oli joukko alempia virkamiehiä.¹⁵

Aleksandriassa diasporassa asuvien juutalaisten ja Ptolemaiosten välille kehittyi yhteistyösuhde. Juutalaisia palveli monissa tärkeissä viroissa niin kuvernööreinä (στρατηγός) kuin verovirkailijoinakin. Aleksandriaan muutti jatkuvasti lisää juutalaisväestöä, joka omaksui myös kreikan kielen. Se oli ainoa keino välttää lukeutumasta samaan luokkaan alkuperäisen egyptiläisen väestön kanssa ja päästä paremmassa asemassa olevien kreikkalaisten rinnalle. Vilkas kulttuurivaihto Aleksandrian ja Jerusalemin juutalaisten välillä ja nähdäkseni sukulaisuussuhteet ovat varmasti tarjonneet myös Juudean nuorille miehille väylän päästä virkauralle Egyptiin.¹⁶

Lisäksi juutalaisia palkkasotureita tiedetään palvelleen jo Aleksanteri Suurta, ja 100-luvulle eKr. tultaessa juutalaisten joukot kenraaleineen alkoivat olla jo merkittävässä asemassa samalla kun kreikkalaisten palkkasoturien määrä väheni. Ptolemaiosten aikana juutalaisia varuskuntia oli mm. Egyptissä; tosin juutalaiset palkkasoturit omaksuivat kreikan kielen ja sopeutuivat niin hyvin kreikkalaisten palkkasoturien joukkoon, ettei heitä ole lueteltu erillisinä yksiköinä. Nähdäkseni

---

¹³ Hengel 1996, 18–19.

¹⁴ Hengel 1996, 19.

¹⁵ Hengel 1996, 19.

¹⁶ Juutalaisten asemasta Egyptissä ks. Hengel 1996, 29 ja 39.

on todennäköistä, että osa heistä on myös palannut palveluksen päätyttyä kotimaahansa ja saanut maata lahjaksi kuninkaalta.¹⁷

Pienessä Juudean temppelivaltiossa johtavat pappissuvut ja ylimykset pitivät nähtävästi virkanimitykset tiukasti hallussaan. Omaa kuningasta Juudealla ei ollut, vaan temppelivaltiota johti juutalainen ylipappi. Hänen rinnallaan toimi todennäköisesti emämaasta käsin nimitetty kuninkaallinen temppelivirkamies, jonka tehtävänä oli huolehtia temppelin ja Juudean raha-asioista. Ylin papisto nimitti temppelin virkailijat ja yhdessä aateliston kanssa tarjosi myös verovirkailijan paikkoja mieleisilleen miehille.¹⁸

2.4 Kirjureita suvussa

Runsas virkamieskunta tarkoitti myös runsasta byrokratiaa. Byrokratia taas takasi, että kirjureille riitti tehtäviä. Kirjurit olivat itämainen ammattikunta, jota kreikkalaiset eivät alkujaan tunteneet. Ammatti kulki useimmiten suvussa. Vanhan testamentin henkilögalleriassa on mainittu useita kirjureita, joiden sukutarinat nivoutuvat kuninkaiden ja profeettojen tarinoiden oheen.¹⁹

Kuningas Daavidin henkilökuntaan on listattu kirjurin virka (סופר). Daavidin kirjurista käytetään vaihtelevasti nimeä Seraja (2. Sam. 8:17), Seva (2. Sam. 20:25), Sisa (1. Kun. 4:3) ja Savsa (1. Aik. 18:16). Hänen poikansa Ehiloref ja Ahia puolestaan mainitaan Salomon kirjureina (1. Kun. 4:3). Kuningas Hiskian hovikirjuri Sebna sukkuloi välittämässä viestiä Assyrian kuninkaan Sanheribin, kuningas Hiskian ja profeetta Jesajan välissä (2. Kun. 18:18, 37; 19:2). Kuningas Josian ajalta mainitaan lain kirjan löytämisen yhteydessä kirjuri Safan (2. Kun. 22:3–14). Myöhemmin hänen pojanpoikansa Gedaljan surmasi toisen kirjurin Elisaman pojanpoika Ismael (Jer. 41:1–2). Kyseisestä Ismaelistä todetaan, että hän kuului lisäksi kuninkaalliseen sukuun. Gedalja puolestaan toimi Babylonian kuninkaan asettamana käskynhaltijana Juudassa.²⁰

Kuninkaallinen kirjuri oli vaikutusvaltainen mies. Hän laati viralliset määräykset, valvoi valtion kuluja ja veronkeruuta. Hän huolehti myös temppelin varoista ja työskenteli diplomaattina.²¹ Kuninkaallisten kirjurien lisäksi oli

---

¹⁷ Palkkasotureista ks. Hengel 1996, 16–17. Sotilasasutuksesta kuninkaan mailla ks. Hengel 1996, 22.

¹⁸ Hengel 1996, 23–24, 49.

¹⁹ Hengel 1996, 19.

²⁰ Carr 2005, 116–117.

²¹ Kuninkaallisesta kirjurista ks. Blenkinsopp 1995, 30.

olemassa myös muita kirjurin virkoja. Näitä olivat sihteerit (מְזַכְרִים), jotka kirjasivat muistiin ja pitivät yllä annaaleja, sekä kirjoitustaitoiset virkamiehet (סֹפְרִים). Sotaväen päälliköillä oli kirjurinsa, joiden tehtäviin kuului miesten kerääminen sotaväkeen (2. Kun. 25:19; Jer. 52:25). Tunnettu yksityishenkilön kirjuri oli Jeremiaan palveluksessa toiminut Baruk (Jer. 36:1–32; 45:1–5). Jaebesissa mainitaan eläneen kokonainen kirjurien klaani (סֹפְרִים , 1. Aik. 2:55). Kirjurien joukossa on saattanut olla myös naisia. Esran kirjan kotiin palanneiden luettelossa mainitaan Salomon palvelijoista naispuolisen kirjurin suku (כְּנִי-הַסֹּפְרִים , Esra 2:55).²² Kirjureita tarvittiin myös vaatimattomampiin tehtäviin maakuntien hallinnossa ja ylipäätään kaikkialla, missä kerättiin veroja, myytiin, ostettiin ja varastoitiin tavaraa.²³

Koska Juuda monarkian syntyvaiheissa ja myöhemminkin oli pieni valtakunta, sen yläluokan muodostivat todennäköisesti vain muutamat suvut, joiden yhteistoiminta synnytti monarkian. Kirjoitustaito on ilmeisesti kulkenut kirjurisuvussa, ja olettaisin, että paremman luokan kirjurisuvut ovat avioliittojen myötä sekoittuneet myös ylimyssukujen ja pappissukujen kanssa; tästä yhtenä esimerkkinä olisi siis edellä mainittu kirjuri Ismael. Nämä sukuyhteydet ja toisaalta myös kirjurin ammattitaito ja osin myös peritty varallisuus on luultavasti säilynyt juutalaisen yläluokan sukujen keskuudessa myös eksiilin aikana ja sen jälkeisessä Juudeassa, jonka yläluokan seurapiiri on kaiketi edelleenkin ollut hyvin rajattu ja pieni.

Kirjureiden tehtäviin kuului myös tekstien säilyttäminen. Koska ammatti kulki suvussa, tekstejä tarvittiin, kun oppipojille opetettiin lukemista ja kirjoittamista.²⁴ Todennäköisesti merkittävimmissä tehtävissä palvelleet kirjurit olivat myös kirjallisesti harrastuneita ja sepittivät itsekkin sanontoja, runoja ja sananlaskuja. Pidän mahdollisena, että nimenomaan heidän joukossaan oli niin kutsuttuja viisaudenopettajia, jotka välittivät eteenpäin vanhaa kansan viisaustraditiota. Viisauden tutkiminen ja viisaiden ajatusten sommitteleminen nimittäin vaati Ben Siran mukaan runsaasti joutilasta aikaa.

Ben Siran mielestä, viisaaksi ei ylipäätään voi tulla, jos joutuu rasittamaan itseään työllä (Sir. 38:24, kreik.). Etenkin ruumiillisen työn tekijöille, maatalouden parissa uurastavalle, käsityöläisille, sepille ja savenvalajille se on mahdotonta, sillä sellaisten ihmisten puheenaiheet eivät kohoa arjen aherruksen

---

²² Carr 2005, 117–118.

²³ Blenkinsopp 1995, 31.

²⁴ Tekstien säilyttämisestä ja käytöstä opetuksessa ks. Carr 2005, 120–124.

tasoa korkeammalle (Sir: 38:25–30, kreik.). Nämä ihmiset ovat toki Ben Siran mielestä hyödyllisiä rakentamisen ja asumisen kannalta, mutta heistä ei ole päättäjiksi, koska heiltä puuttuu sivistystä ja arvostelukykä (Sir. 38:33, kreik.). Sen sijaan mies, jolla on aikaa paneutua viisauden tutkimiseen, profeettojen sanoihin ja sananlaskujen salattuihin merkityksiin, kelpaa hoviin ja ruhtinaiden palvelukseen, koska hän on oppinut tuntemaan ihmisen hyvät ja huonot puolet (Sir. 38:34–39:4, kreik.). Näistä Ben Siran ajatuksista löytyykin jo viisaudenopettajan tärkein markkinointivaltti Ptolemaiosten ajan yhteiskunnassa: viisautta kannatti opetella, koska sitä kautta oppi tuntemaan ihmisen vahvuutta ja heikkouksia, mikä puolestaan oli menestyksen avain virkauralla.

2.5 Saarnaaja ja Ben Sira

On mahdollista, että Saarnaaja ja Ben Sira olivat nimenomaan vanhojen vauraiden kirjurusukujen jälkeläisiä, mikä siis mahdollisti sen, että heillä oli aikaa ja välineitä paneutua viisauden tutkimiseen ja opettamiseen. Seuraavaksi pohdin hiukan tekstin itsensä pohjalta näiden miesten henkilöllisyyttä ja sitä, ovatko he todella olleet olemassa.

Saarnaajan kirjan kirjoittaja jää meille nimettömäksi henkilöksi. Kirja rakentuu johdannosta (Saarn. 1:1–11), varsinaisesta tekstistä (Saarn. 1:12–12.8) sekä kolmesta epilogista, jotka selvästikään eivät ole peräisin samalta kirjoittajalta. Näistä ensimmäinen (Saarn. 12:9–10) kuvaa kirjoittajaa kolmannessa persoonassa ja kertoo, miten hän opetti tietoa ja kirjoitti vilpittömästi totuuden sanoja. Toisen epilogin (Saarn. 12:11–12) on arveltu olevan peräisin joltakin muulta kirjoittajalta, joka tuntuisi suhtautuvan hieman skeptisesti Saarnaajan ajatuksiin. Viimeinen epilogi (Saarn. 12:13–14) painottaa hyvin epäsaarnaajamaisesti käskyjen (מִצְוֹתַי) noudattamista, josta varsinainen teksti ei puhu lainkaan.²⁵

Epilogit siis näyttävät olevan eri kirjoittajien käsialaa. Sen sijaan muu osa tekstistä nähdäkseni voisi olla yhden kirjoittajan tuotosta, jolloin kirjoittaja olisi luonut pääosin kuvitteellisen mutta hiukan historialliseen henkilöön viittaavan Saarnaaja-kuninkaan. Tämän suuhun hän on sitten sijoittanut omia ajatuksiaan elämästä ja viisaudesta. Johdannossa hän johdattelee lukijansa Saarnaaja-kuninkaan ajatuksiin ja antaa johdannon loppusanoissa rivien välistä ymmärtää,

---

²⁵ Collins 2004, 519 ja 525–526.

että kyseessä olisi kuningas Salomo, jonka kerrottiin olleen viisain ihminen maan päällä ja sommitelleen sananlaskuja (1. Kun. 5:12). Merkille pantavaa on, että Salomon nimeä ei kuitenkaan mainita lainkaan. Kirjallisesti tarkasteltuna kuningasfiktio alkaa hyvin selkeänä, mutta loppua kohden varsinainen teksti muuttuu selvästi oppikirjamaiseksi ohjeiden kokoelmaksi.

Kirjallisesti tarkasteltuna pitäisin mahdollisena, että Saarnaajan kirjassa olisi kyse tuntemattomaksi jäävän viisaudenopettajan pedagogisesta yrityksestä saada oppilaansa kiinnostumaan opetettavasta aiheesta sijoittamalla omat pohdintansa legendojen mukaan kuninkaista viisaimman ja rikkaimman suuhun.²⁶ Näin ollen kirjan taustalla oleva kirjoittaja voisi olla jossain määrin löydettävissä Saarnaaja-kuninkaan pohdinnoista. Todennäköisesti hän on ollut kirjallisesti lahjakas henkilö, joka on tuntenut siihen aikaan olemassa olleita juutalaisia kirjoituksia ja jolla on ollut aikaa ja tarvetta itsekkin harrastaa kirjoittamista. Mahdollisesti hän on ollut eliittiin kuulunut kirjuri, jolla on ollut aikaa ja varaa omistautua viisauden tutkimiseen ja opettamiseen. Varallisuuteen viittaisivat hänen oppilailleen antamansa ohjeet omaisuuden hoidosta ja sijoittamisesta, joihin palaan myöhemmin. Tässä tutkielmassa olen päätenyt käytännön syistä käyttämään Saarnaajan kirjan kirjoittajasta nimitystä Saarnaaja ja, silloin kun se on tarpeen, hänen fiktiivisestä kuningashahmostaan nimeä Saarnaaja-kuningas.

Ben Sirassa puolestaan ei näytä olevan muuta fiktiivistä kuin jossain määrin hänen aina yhtä erinomainen käsitys omasta itsestään. Kun Saarnaajakin näyttää väsähtävän kuningasfiktiossaan, Ben Siran kaltaisen moniulotteisen hahmon luominen olisi ollut hellenistisen ajan kirjailijalle melkoinen suoritus. Lisäksi Ben Siran pojanpoika ilmoittautuu kreikankielisen version johdannossa tavallaan isoisänsä olemassaolon todistajaksi. Ben Sira puhuu itsestään lainopettajana ja viisauden tutkijana. Nähtävästi hän on ollut kirjuri ja ehkä myös pappi tai ainakin pappissukua, mikä selittäisi sen, että hän esi-isien ylistyksessään niin tavattomasti korostaa nimenomaan pappien merkitystä.²⁷ Hänkin antaa ohjeita maan ja omaisuuden hoidosta siihen tapaan, että voidaan olettaa hänen olleen maanomistaja ja myös pitäneen orjia.

Sekä Saarnaaja että Ben Sira antavat runsaasti etikettiohjeita siitä, miten kuninkaan hovissa on käyttäydyttävä. Koska Jerusalemissa ei hovia eikä kuningasta ollut, ohjeet koskevat mitä ilmeisimmin Ptolemaiosten hovia. On

---

²⁶ Hengel arvelee, että viisaimman ja rikkaimman kuninkaan kautta Saarnaaja saattoi korostaa perusväitettään ihmiselämän turhuudesta, Hengel 1996, 130.

²⁷ Carr 2005, 207.

mahdollista, että nämä molemmat miehet ovat uransa jossain vaiheessa palvelleet virkatehtävissä myös Aleksandriassa. Ben Sira kertoo itse matkustaneensa paljonkin työnsä puolesta ja mainitsee tekstissä paratiisin jokiin kuuluvan Eufratin (1. Moos. 2.10–14) lisäksi myös Niilin, mikä ei ehkä tulisi pelkästään Juudeassa asuneelle juutalaiselle mieleen: ”Siunaukset tulivat kuin Niili, Eufratin lailla ne rikastavat maanpiirin” (ברכות כיאר הציפה וכנהר תבל רייתה , Sir. 39:22, MS B). Saarnaajan kirjasta ei mainintaa matkoista löydy, mutta toisaalta Saarnaajalla toisin kuin Ben Siralla ei muutenkaan näytä olevan tarvetta korostaa omaa työtään ja menestymistään siinä. Sen sijaan Saarnaajan oleskeluun Aleksandriassa voisi viitata hänen selvästi filosofisempi tapansa pohtia elämää ja viisautta. Toisin kuin Juudean juutalaisuus, Aleksandrian juutalainen viisaus keskittyi nimittäin pikemminkin kosmologisiin ja yksilökeskeisiin antropologisiin kysymyksiin kuin historiaan, jota taas Ben Sira arvostaa huomattavasti Saarnaajaa enemmän, mikä näkyy esimerkiksi hänen esi-isien ylistyksestään (Sir. 44:1–50:29).²⁸

Juuri Saarnaajan kirjan hienostuneempi pohdinta saa tutkijat usein liittämään henkilönä pitämäänsä Saarnaajaan adjektiivit ylhäinen tai aristokraattinen.²⁹ Saarnaajan ajattelu onkin selvästi intellektuellimpaa kuin Ben Siran, jonka pohdinta jää moraalia ja etikettiä koskevien ohjeiden tasolle ja joka mielellään rakentaa viisaudesta elämässä toimivan sievän ja aukottoman pakettiratkaisun.³⁰ Selvää on kuitenkin, että Ben Sira korostaa Tooran merkitystä kaiken viisauden lähteenä, vaikka käytännössä hän ei paneudu Tooran opettamiseen. Saarnaaja puolestaan ei puhu laista mutta sitäkin enemmän pohtii ja ihmettelee, miten elämä ei näytäkään toimivan niin kuin sen viisaustradition mukaan pitäisi. Kuitenkin kumpikin heistä tosiasiaassa pitäytyy elämän ohjeita antaessaan vanhaan käytännölliseen viisaustraditioon.

Siitä, kuinka paljon aikakauden kreikkalaiset virtaukset ovat vaikuttaneet Saarnaajan ja Ben Siran ajatteluun, ei ole yhtenäistä käsitystä. Kummankin tekstistä on etsitty yhtymäkohtia stoalaisuuteen ja epikurolaisuuteen. Toisaalta monia havaintoja on voitu tulkita toisinkin. Hellenismin vaikutusta Palestiinan kirjallisuuteen on ollut muutenkin vaikea tunnistaa. Kreikkalaisen uskonnollisuuden ja itämaisen viisauden ja mytologian välillä on havaittu yhteyksiä, jotka ovat osoittaneet virtauksen käyneen myös idästä Kreikkaan päin

---

²⁸ Aleksandrian juutalaisten ajattelusta ks. Hengel 1996, 250.

²⁹ Hengel 1996, 51.

³⁰ Blenkinsopp 1995, 20, 33.

ja vaikuttaneen jopa Platoniin ja Aristoteleeseen.³¹ Kosketus hellenismiin on kuitenkin selvästi vaikuttanut Saarnaajan kirjan ilmapiiriin ja sävyyn. Itsenäisenä ja kriittisenä ajattelijana hän luultavasti on ollut myös kiinnostunut ajan hengestä ja uusista ajatuksista.³² Ben Sira puolestaan on 175 eKr. paikkeilla väkisinikin törmännyt kreikkalaisen filosofian vaikutteisiin ja joutunut myös hyödyntämään niiden argumentteja puolustaessaan nuorille oppilailleen juutalaisuuden ainutlaatuisuutta.³³

2.6 Nuoret miehet oppilaina

Hellenistisellä ajalla juutalaisten parissa alkoi jo olla kouluja, ja Ben Sira jopa mainitsee pitävänsä koulua: ”Kääntykää minun puoleeni, oppimattomat, viipykää yön yli koulussani” (פנו אלי סכלים ולינו בבית מדרשי Sir. 51:23 MS B) Luultavasti oppilaat ovat kokoontuneet opettajansa kotiin saamaan opetusta.³⁴

Lapsia oppilaat eivät olleet, sillä missään kohdin Saarnaaja ja Ben Sira eivät viittaa kirjoittamisen ja lukemisen opetteluun. Kyseessä ei myöskään ollut pappiskoulutus, sillä papeiksi opiskelevat joutuivat opettelemaan paitsi tietenkin pyhiä kirjoituksia ja rituaaleja, myös jonkin verran sairauksien diagnostisointia sekä kasvien, kankaiden ja rakennusmateriaalien tuntemusta.³⁵ Näihin Saarnaaja ja Ben Sira eivät puutu.

Sen sijaan Saarnaaja ja Ben Sira opettavat vanhaa käytännön viisautta, joka tarkoittaa toisaalta viisasta ajattelua ja suhtautumista maailmaan ja toisaalta viisasta toimintaa. Edellinen johtaa ihmisen onnelliseen elämään, jälkimmäinen taas menestykseen. Siinä voisi olla syy, miksi näiden kahden viisaudenopettajan luo olisi hakeutunut oppilaita. Ptolemaiosten ajan taloudellisen nousukauden virtaan pyrkineet ovat tarvinneet käytännön viisautta ja osin laskelmoivaakin taitavuutta päästäkseen menestyvän uran alkuun. Mikäli Saarnaaja ja Ben Sira tosiaan olisivat palvelleet virkatehtävissä myös ulkomailla ja palanneet sitten Jerusalemiin, se olisi luultavastikin vain lisännyt heidän suosiotaan viisaudenopettajina.

Näyttäisi siis siltä, että näiden kahden viisaudenopettajan oppilaat ovat olleet virkauralle pyrkiviä nuoria miehiä. Poliittisen järjestelmän virat ja tehtävät olivat

---

³¹ Hengel 1996, 107–108.

³² Hengel 1996, 116.

³³ Hengel 1996, 148.

³⁴ Carr 2005, 201. Rad 1988, 17.

³⁵ Blenkinsopp 1995, 99.

antiikin ajan Juudeassa avoinna lähinnä parhaisiin perheisiin eli ylimystöön kuuluville, ja siten myös sukulaisuussuhteilla oli tärkeä merkitys, kun virkoja jaettiin.³⁶ Yleensä maatalousvaltaisissa yhteiskunnissa johtava yhteiskuntaluokka koostuu sekä niistä ihmisistä, jotka hallitsija on asettanut korkeaan virkaan että niistä, jotka ovat perineet asemansa sukunsa maanomistusten tai sille kuuluvien virkojen perusteella. Maatalousvaltaisissa yhteiskunnissa laajoihin maaomaisuuksiin liittyy tavallisesti myös poliittista vastuuta.³⁷ Poliittisessa järjestelmässä voidaan puhua eliitistä. Eliitti tarkoittaa tietyllä kriteerillä valittua sosiaalisen yksikön ylintä kerrostumaa, olipa yksikkö sitten yksittäinen yhteiskuntaluokka tai kokonainen yhteisö. Eliitin määrittelykriteerinä poliittisessa järjestelmässä voi esimerkiksi olla valta, ja siihen voidaan lukea useampikin yhteiskuntaluokka, jolla on kyseissä yhteisössä valtaa.³⁸ Juudeassa voidaan siis mielestäni ajatella, että eliittiin on lukeutunut ylimystöä, jolla on ollut runsaasti maaomaisuutta, hallinnon virkamiesperheitä ja temppeливaltiossa tietenkin papistoa. Näillä ryhmillä on ollut Juudeassa valtaa.

Todennäköisesti Saarnaajan ja Ben Siran oppilaat ovat kuuluneet opettajiensa kanssa Juudean eliittiin. Osa heistä on voinut olla opettajilleen sukua.³⁹ Monet ovat varmasti olleet vauraiden ylimys- ja maanomistajaperheiden nuorempia poikia, jotka ovat etsineet elämälleen muuta suuntaa vanhemman veljen jäädessä hoitamaan perittyä omaisuutta.⁴⁰ Nuoremman veljen asemaan voisi viitata se, että kumpikin opettajista varoittelee liiasta rikkaudesta ja toimimasta tyhmästi rikkaiden suhteen; köyhiä nämä nuoret miehet eivät suinkaan olleet, sillä köyhillä ei ollut tarvetta hovietiketin opiskeluun ja toisaalta nuoria miehiä kaikin tavoin neuvotaan välttymään köyhyydeltä. Jotkut ovat voineet olla kotimaahan palanneiden korkea-arvoisten upseerien poikia, jotka ovat itsekin halunneet kokeilla onneaan ulkomailla. Luultavasti kaikilla heillä on kuitenkin ollut sukulaisuussuhteiden tai muiden tuttavuuksien kautta mahdollisuus päästä mukaan Ptolemaiosten ajan virkakoneistoon kirjurina, verovirkailijana, upseerina tai jossain muissa tehtävissä joko Juudeassa tai muualla valtakunnassa.

---

³⁶ Malina 2001, 83. Malina viittaa parhailla perheillä ja suurmaanomistajilla nimenomaan ylimystöön.

³⁷ Lensky 1966, 220–221.

³⁸ Eliitin määrittelystä ks. Lensky 1966, 78–80.

³⁹ Kirjurin ammattitaitoa välitettiin ensisijaisesti isältä pojalle ks. Carr 2005, 129–130.

⁴⁰ Blenkinsopp 1995, 33.

2.7 Päätelmiä

Ptolemaiosten aika 200-luvulla eKr. oli taloudellisen nousun ja kukoistuksen aikaa niin kaikkialla valtakunnassa kuin siihen kuuluneessa pienessä Juudean temppeливaltiossa. Hyvinvointi perustui vilkkaaseen kaupankäyntiin mutta vielä sitäkin enemmän erittäin valvottuun ja hierarkkiseen hallintoon. Sen huipulla oli kuningas, jolle maa ja sen asukkaat kuuluivat.

Hallintokoneisto ja sen myötä kasvanut byrokratia tarjosivat runsaasti uramahdollisuuksia taitaville nuorille miehille. Tämä innosti myös eliittiin kuuluvia juutalaisnuorukaisia pyrkimään virkauralle sekä kotiseudullaan Juudeassa että myös muualla valtakunnassa ja etenkin Aleksandriassa, jossa juutalaisasutus oli vahvassa asemassa ja jonne heillä luultavasti oli myös sukulaissuhteita.

Uramahdollisuuksiensa edistämiseksi nuoret juutalaismiehet hakeutuivat oppimaan käytännön viisautta viisaudenopettajilta. Tämä viisaus antoi toisaalta ohjeita onnellisen elämän löytämiseen mutta toisaalta ohjasi myös hyvin käytännöllisesti ja laskelmoivastikin viisaasti toimimalla tavoittelemaan menestystä. Tällaista viisautta tarjosivat kotonaan kokoontuneissa kouluissaan Saarnaaja ja Ben Sira.

3. Miehen kunnia ja häpeä

3.1 Johdanto

Ptolemaiosten valtakunnan taloudellinen tilanne tarjosi siis nuorille miehille tilaisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä. Mutta millaisia vaatimuksia oma yhteisö asetti miehelle Saarnaajan ja Ben Siran aikaan? Mitä seurasi, jos mies ei onnistunut täyttämään hänelle asetettua mittaa? Tässä luvussa pyrin selvittämään millainen oli antiikin ajan juutalaisen miehisen miehen rooli ja tehtävä omassa yhteisössään.

Erityisesti minua kiinnostaa, miten kunnian ja häpeän käsitteet elivät Saarnaajan ja Ben Siran ajan Juudeassa. Kunnia ja häpeä ovat monissa kulttuureissa olleet ja ovat vieläkin hyvin voimakkaita tekijöitä. Lähi-idän arabikulttuuri korostaa edelleenkin miehen ja naisen kunniaa tavalla, joka suomalaisesta tuntuu hyvin oudolta. Oliko näin myös Saarnaajan ja Ben Siran

aikaan? Mikä tuotti antiikin ajan juutalaiselle miehelle kunniaa ja mikä häpeää?
Mihin kunnian ja häpeän voima kulttuurissa perustui?

Tarkastelen kunnian ja häpeän käsitteitä lähtien miehen sosiaalisesta asemasta. Selvitän ensin sitä, millaisiin asioihin miehen arvo tutkijoiden mukaan perustui tuon ajan juutalaisessa yhteisössä. Sitten selvitän millaisia odotuksia yhteisö miehelle asetti. Peilaan Ben Siran ja Saarnaajan opetuksia näitä tekijöitä vasten ja vertaan heitä myös toisiinsa sekä pohdin myös heidän suhdettaan miehen tunne-elämään.

3.2 Sosiaalinen asema

Välimeren kulttuurissa sukulaisuussuhteet olivat ja ovat edelleen yhteisön perusta. Kun perheen ja suvun merkitys korostuu, elämää eivät ohjaakaan yksilön mielihalut vaan omaan perheeseen ja sukuun kuulumisen. Elämässä menestyminen on tällöin erityisesti sitä, että onnistuu säilyttämään hyvät välit sukuunsa. Toisaalta se tarkoittaa myös sitä, että ilman sukuaan yksilö ei ole mitään. Hyvät suhteet puolestaan säilyvät vain noudattamalla yhteisesti hyväksytyjä käyttäytymissääntöjä.⁴¹

Antiikin ajan juutalaismiehen arvo perustui siihen, miten hän täytti yhteisön hänelle asettamat odotukset. Kunnon mies toimi ja käyttäytyi niin, että hänelle siunaantui hyviä asioita eli omaisuutta, lapsia, kunniaa, mainetta, toimiva avioliitto ja ainakin yksi erittäin hyvä ystävä. Yhteisön odotukset täyttäneitä miestä kutsuttiin nimellä צדיק, joka käännetään usein sanalla vanhurskas, mutta joka merkitsee myös sosiaalisesti, yhteiskunnallisesti, moraalisesti ja uskonnollisesti oikein toimivaa eli miestä, jonka elämä on järjestyksessä.⁴²

Juuri tällaiseen elämänhallintaan, yhteisön odotukset täyttävään miehen elämään Saarnaaja ja Ben Sira opastavat eliittiin kuuluvia nuoria miehiä. Gerhard von Rad on pohtinut Sananlaskujen vastaavan opetuksen kohdalla sitä, koskivatko nämä ohjeet ja yhteisön odotukset siis vain tiettyä elitististä miesryhmää. Hän näkee Sananlaskujen ihmissuhteiden edustavan ylemmän keskiluokan maailmaa, mutta niiden ohjeet on suunnattu paitsi tietylle sosiaaliselle ryhmälle myös laajemmin kaikille ihmisille – oman tulkintani mukaan siis kaikille miehille. Samoin Saarnaajan ja Sirakin kirjan ohjeet on suunnattu tietylle oppilasjoukolle,

---

⁴¹ Malina 2001, 29.

⁴² von Rad 1988, 78–81.

mutta yleisellä tasolla niiden viisautta koskevat ohjeet ovat olleet hyviä neuvoja miehelle kuin miehelle sikäli kun tavallinen talonpoika on niitä jossakin päässyt kuulemaan. Tosin von Rad huomauttaa, että länsimainen ajattelu on omaksunut Sananlaskujen ohjeet niin syvästi, että on helppo nähdä niiden olevan yleispäteviä ja koskevan kaikkia.⁴³

Antiikin ajan yhteiskunta oli hyvin hierarkkinen. Ihmiset luokiteltiin varallisuuden ja valta-aseman perusteella. Yhteiskunnan pyramidissa kuningas oli arvokkaampi kuin talonpoika, joka oli ylempänä kuin orja, jota alemmaksi jäivät vain kastittomat kerjäläiset ja prostituoidut. Jako eliittiin kuuluviin ja siihen kuulumattomiin oli hyvin jyrkkä. Jerome H. Neyrey toteaa, että vain harvoilla miehillä oli mahdollisuus toteuttaa miehisen miehen ihannetta ja siten kokea olevansa kunniakkaita. Vauraat ja hyvässä sosiaalisessa asemassa olevat saattoivat hankkia itselleen mainetta ja kunniaa. Talonpojilla sen sijaan ei ollut aikaa eikä mahdollisuutta julkiseen poliittiseen elämään kotitilansa ulkopuolella. He eivät voineet olla johtajia eivätkä he saaneet ääntään kuuluviin kansankokouksissa. Maine ja kunnia jäivät heistä kauas.⁴⁴

Sosiaalinen luokka ja rooli toivat siis jo sinänsä miehelle kunniaa. Bruce J. Malina huomauttaa, että kunnian ja häpeän kentillä vain sosiaalisesti tasaveroisten arviolla oli merkitystä. Alemmaan yhteiskuntaluokkaan kuuluva ei voinut kyseenalaistaa ylempänsä kunniaa. Sen sijaan sosiaalisesti tasaveroiset naiset saattoivat uhata miehen kunniaa.⁴⁵

Ben Sira toteaa hyvin suorasukaisesti varallisuuden tuovan iloa elämään: ”Yltäkylläinen elämä ja palkka maistuvat makealta, mutta eivät vedä vertoja aarteiden löytämiselle. Lapset ja kaupunki säilyttävät nimen, mutta eivät vedä vertoja viisauden löytämiselle. Karja ja hedelmätarhat saavat nimen kukoistamaan, mutta eivät vedä vertoja naisen kiihkeydelle.” (יתֵר) וְשֹׁכֵר יִמְתְּקוּ (חֵי וּמְשֻׁנִּיִּים מוֹצֵא אוֹצֵר יֵלֵד וְעִיר יַעֲמִידוּ שֶׁם וּמְשֻׁנִּיִּים מוֹצֵא חֲכָמָה שֶׁגֵּר וְנֹטֵעַ יִפְרִיחוּ שֶׁם וּמְשֻׁנִּיִּים חֵי יִתֵּר) (Sir. 40:18–19 Masada, MS B) Yhtä suorasukaiseen tapaan hän karsastaa köyhyyttä: ”Poikani, älä elä osanasi almut. Parempi on tulla otetuksi pois kuin kerjätä. Mies, joka katsoo vieraaseen pöytään, hänen elämänsä ei ole elämisen arvoista. Herkkuruoka takertuu hänen kurkkuunsa. Viisas mies pysyy sellaisesta erossa.” (בְּנֵי חַיִּי מֵתָן אֶל תַּחֵי טוֹב נֹאסֵף מִמְּסֻתוֹלֵל אִישׁ מִשְׁגִּיחַ עַל שְׁלַחַן זֶר אֵין חַיִּי) (Sir. 40:28–29 MS B, Masada) Tässä hän eroaa selvästi

⁴³ von Rad 1988, 81–82.

⁴⁴ Neyrey 2003, 52–53.

⁴⁵ Malina 2001, 35, 39–40.

aikakautensa ajatteluun vaikuttaneista antiikin Kreikan kyynikoista, jotka nimenomaan luopuivat omaisuudestaan kokeakseen vapautumisen ja usein omalla esimerkillään halusivat vapauttaa ihmiset pelon alalajina pitämästään häpeän tunteesta. Tosin hekin pitivät kiinni kunniansa rippeistä huolehtimalla siitä, että heidän viittansa olivat kuitenkin ammattilaisten kutomia ja leipänsä leipurin leipomaa.⁴⁶

Ben Siran sanoista päättelen, että eliittiin kuuluvan elämänsä hyvin hallinneen miehen iloinen osa elämässä oli varallisuus ja hyvä maine. Siinä ei kuitenkaan Ben Siran mukaan ole vielä kaikki vaan elämässä on parempiakin asioita. Toisaalta hänen sanoistaan voi myös päätellä, että eliittiin kuulumisen ei riittänyt suojelemaan varakasta nuorta miestä. Oli mahdollista pudota hierarkiassa niin alas, että joutui kerjäämään ja elämään almujen varassa. Sellainen elämä ei ollut ihmisen arvoista, se oli siis häpeällistä. Oli parempi kuolla kuin kokea sellaista häpeää. Ben Siran näkemyksessä ihmisenarvoisesta elämästä näkyy vapaan ja elämänsä hallitsevan miehen ylpeys: ”Poika tai vaimo, rakas ystävä tai toveri, älä aseta häntä elämäsi hallitsijaksi. Niin kauan kuin elät ja sinussa on henkäys, älä päästä ketään hallitsemaan itseäsi. Älä anna toiselle, sitä mikä on sinun, ettet joudu pyytämään sitä takaisin. Parempi on, että poikasi pyytävät sinulta kuin että luotat heidän käsiinsä. Kaikessa mitä teet, ole ylempänä muita, äläkä anna minkään tahria kunniaasi.” (בן ואשה אהב ורע אל תמשיל בחיידך עד עודך חי) (.....) כי טוב לחלות בניך פניך ונשמה בך אל תשלט בך כל (...)אל תתן שלך לאחר לשוב לחלות א(.....) כי טוב לחלות בניך פניך (.....) מהביטך על ידי (...)בכל מעשיך היה עליון ואל תתן מום בך(.....) Sir. 33:20–23 MS E)

Saarnaaja puolestaan pohtii kuningasfiktiossaan aseman, varallisuuden ja elämän suhdetta. Kuningas on korkeimmassa mahdollisessa asemassa yhteiskunnan hierarkian huipulla ja, kun hän viisautta ohjaksista päästämättä haalii omaisuutta, vaimoja, nautintoja ja samalla mainetta, hän on צדיק, jolla elämä on hallinnassa ja järjestyksessä. Kuitenkin Saarnaaja päätyy fiktionsa pohjalta vakavaan kriisiin. Varallisuus ja asema eivät riitä tekemään miehestä kuolematonta, sillä kuolema kohtaa kaikkia ja sen edessä kaikki ovat kuitenkin samalla viivalla: ”On surkeaa, että kaikessa mitä auringon alla tapahtuu, on kaikille varattuna sama kohtalo ja että ihmisten sydän on täynnä pahuutta ja mielettömyyttä heidän eläessään – ja sitten vaan kuolleiden joukkoon” (זֶה רַע כְּכֹל) (אִשֶׁר-נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי-מִקְרָה אֶחָד לְכֹל וְגַם לִב בְּנֵי-הָאָדָם מְלֵא-רַע וְהוֹלְלוּת בְּלִבָּם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל-הַמֵּתִים , Saarn. 9:3)

⁴⁶ Kyynikoista ks. Ahonen 2004, 30–32.

Pettymys voisi vaivuttaa Saarnaajan synkkyyteen ja toivottomuuteen. Hän valitsee kuitenkin toisin. Elämä itsessään on mielekästä ja hänelle rakasta, vaikkakin sitä varjostaa kuoleman väistämättömyys.⁴⁷ ”Kuka voi tästä tehdä poikkeuksen? Kaikille elossa oleville on olemassa toivoa, koska elävä koira on parempi kuin kuollut leijona.” (כִּי-מִי אֲשֶׁר יִבְחַר אֶל כָּל-הַחַיִּים יֵשׁ בְּטָחוֹן כִּי-לִכְלֹב חַי הוּא) (מִן-הַאֲרִיָּה הַמָּתָה טוֹב מִן-הַאֲרִיָּה הַחַיָּה , Saarn. 9:4) Tässä hän poikkeaa huomattavasti Ben Siran näkemyksestä: on parempi elää häpeällisen koiran asemassa kuin kuolla kunniakkaana leijonana, koska elämä on ihmisen arvoa arvokkaampaa. Toisaalta hän ei kuitenkaan yhdy kyynikoihin, joille elämä, kuolema ja tuska olivat samantekeviä.⁴⁸

3.3 Ura ja yksityisyys

3.3.1 *Miehen ja naisen maailma*

Antiikin ajan Välimeren kulttuureissa tyypillinen miehen miehen piirre oli miehen julkinen kodin ulkopuolinen elämä. Naisen tehtävä oli hoitaa ja hallita kotia, miehen tehtävä oli luoda uraa maailmalla – siis sikäli kun mies lukeutui eliittiin. Sen ajan ihmisten silmissä todellinen mies eli avarassa maailmassa ja julkisissa tehtävissä.⁴⁹

Maailma jaettiin ajan ajattelussa miesten ja naisten maailmaan tai oikeastaan sukupuolten mukaan erotettiin ulko- ja sisäpuolinen tila. Miehet tekivät töitä joko ulkona viljellen maata, paimentaen lampaita, käyden kauppaa tai hoitaen yhteiskunnallisia tehtäviä. Naisten toimet rajoittuivat sisälle kotiin miehen yksityiselämän hoitamiseen eli kasvattamaan miehen lapsia ja huolehtimaan ruoasta ja vaatteista. Jerome H. Neyreyn mukaan naiset liikkuivat kyllä kodin ulkopuolella kodin asioilla hankkimassa vettä ja polttoainetta, mutta julkista elämää naisilla ei ollut.⁵⁰

3.3.2 *Velvollisuudet kotona*

Eliittiin lukeutuvilla miehillä oli julkinen rooli yhteisössä, ja heidän yksityiselämänsä jakautui toisaalta kodin ulkopuolella tapahtuvaan seurusteluun

⁴⁷ Saarnaajan intohimoisesta rakkaudesta elämään ks. Gordis 1951, 78–79, 83.

⁴⁸ Ahonen 2004, 31.

⁴⁹ Liew 2003, 99.

⁵⁰ Neyrey 2003, 44, 50.

sukuun kuulumattomien miesten kanssa ja toisaalta läsnäoloon kotona. Julkisessa asemassa olevilla miehillä oli myös kotona velvollisuuksia. Neyreyn mukaan heidän oli pidettävä lapsensa kurissa ja järjestyksessä, huolehdittava tyttäriensä naittamisesta ja myötäjäisistä, hallittava perhettään, hoidettava vanhempiansa hautajaiset, huolehdittava vaimojensa ja talouden muiden naisten kunniallisuudesta ja maineesta sekä vastattava orjista ja palvelijoista. Jos miehen onnistui suoriutua kotoisista velvollisuuksistaan kunnialla sekä käyttäytyä hyvin ja hallitusti seuralämässään ja vielä hoitaa julkisia tehtäviään, hän täytti miehelle asetetut vaatimukset eikä joutunut kärsimään häpeää.⁵¹

Tätä taustaa vasten ymmärtää hyvin Sananlaskujen kuvauksen hyvästä vaimosta, joka ruokkii talon väen (Sananl. 31:15), hankkii pellon ja perustaa viinitarhan (Sananl. 31:16), valmistaa vaatteet perheelle (Sananl. 31:21–22) ja käsitöitä vielä myyntiinkin (Sananl. 31:24) ja valvoo kaikkea mitä talossa tehdään (Sananl. 31:27). ”Hänen miehensä tekee itsensä tunnetuksi istuessaan kaupungin porteissa vanhinten kokouksessa” (נודע בשערים בעלה בשבתו עם-זקני-אֶרֶץ, Sananl. 31:23). Luotettava ja liikemiesvaistoa omaava työnjohtaja kotona luonnollisesti vapautti miehen levollisin mielin hoitamaan merkittävämpiä asioita yhteisössä.

Yllättävää kyllä Ben Sira ei hyvää vaimoa ylistäessään näytä lainkaan puuttuvan vaimon taloudenpidollisiin kykyihin vaan ylistää tämän seksuaalisia ominaisuuksia, ulkonäköä, kainoa käytöstä ja viisautta (Sir. 26:1–3,13–17). Huonoa vaimoa moittiessaan hän varoittaa sen sijaan tämän vaarallisuudesta miehen seuralämälle ja taloudelle. ”Hänen miehensä istuu ystäviensä keskellä ja huomaamattaan huokailee” (בין רעים ישב בעלה ובלא טעמו יתאנה, Sir. 25:18 MS C). Ben Sira kehottaakin sinetöimään kaiken tällaiselta epäluotettavalta vaimolta eli käytännössä lukitsemaan ovet niin, ettei vaimo pääse varallisuuteen käsiksi (Sir. 42:6). Toisaalta vaimo ei kuitenkaan saanut olla itse liian varakas, sillä miehelle oli häpeäksi ja orjallista elää vaimonsa elätettävänä (Sir. 25:21–22).

Ben Sira antaa nuorille miehille runsaasti ohjeita kodin oikeanlaiseen hoitoon juuri niissä asioissa, jotka Neyrey on luetellut. Hän neuvoo kasvattamaan pojat nöyriksi poikasesta pitäen (Sir. 30:11–13). Tyttäret valvottavat isiään, joiden huolena on, että tytär pysyisi siveänä ja kunniallisena avioliittoon asti ja vielä sen jälkeenkin (Sir. 42:9–14). Omia vanhempiaan miehen piti kunnioittaa sanoin ja teoin (Sir. 3:8) ja pitää näistä huoli loppuun saakka: ”Poikani, pysy uskollisena isäsi kunnialle äläkä hylkää häntä elämäsi päivinä” (בני התהזק בכבוד אביך ואל תעזבהו)

---

⁵¹ Neyrey 2003, 47–49.

, Sir. 3:12 MS A). Tämä oli tärkeää, sillä hyvä maine kulki isältä pojalle (Sir. 3:11). Näiden lisäksi Sirak neuvoo, miten orjia, palvelijoita ja karjaa on kohdeltava (Sir. 7:20–22).

Ben Sirasta poiketen Saarnaaja ei näytä puuttuvan lainkaan miehen yksityiselämään kodissa. Hän vaikenee täysin lastenkasvatuksesta, tytärten naittamisesta, vanhempien kunnioituksesta ja samoin orjista ja palvelijoista. Ainoa kehoitus, joka voisi liittyä kotioloihin, on Saarnaajan ydinohje onnellisen elämän saavuttamiseksi: ”Mene, syö leipäsi iloiten ja juo viinisi hyvillä mielin, sillä jo kauan sitten Jumala on katsonut suosiollisesti tekojasi. Olkoot vaatteesi aina valkoiset ja älköön öljyä puuttuko päästäsi. Näe elämää naisen kanssa, jota rakastat kaikkina haihtuvina elämäsi päivinä.” (לֶךְ אֲכַל בִּשְׂמֵחָה לַחֲמֶךָ וְשִׂתָּה בְּלֵב-טוֹב) יִינֶגְדְּ כִּי כָבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֶׂיךָ בְּכָל-עֵת יְהִיּוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים וְשֹׁמֵן עַל-רֹאשְׁךָ אֶל-יִחְסֹר רָאֵה וְיִינֶגְדְּ מֵ-יְהִיּוּ עִם-אִשָּׁה אֲשֶׁר-אָהַבְתָּ כָּל-יְמֵי חַיֵּי הַבְּלָדָה, Saarn. 9:7–9).

Saarnaajaa kyllä vaivaa ajatus perinnöstä ja sen joutumisesta vieraisiin käsiin (Saarn. 4:7–8;6:1–2). Gordis on arvellut, että Saarnaaja olisi ollut poikamies tai ainakin lapseton. Se voisi selittää sen, miksi hän ei puutu kotielämään ja perheen hoitoon.⁵² Toisaalta Saarnaaja eli yhteisössä, jossa miehen itsestään selvä velvollisuus oli avioitua ja hankkia jälkeläisiä. Olisiko hän siis kelvannut opettamaan viisautta nuorille eliittiin lukeutuville miehille, jos hän ei itse olisi täyttänyt vaadittua sosiaalista mittaa?

3.3.3 Miehen julkinen elämä

Kodin sijasta Saarnaaja liikkuu ajatuksissaan miehen julkisessa elämässä ja tehtävissä kodin ulkopuolella. Tempelissä hän kehottaa käyttäytymään hillitysti ja harvasanaisesti ja täyttämään annetut lupaukset (Saarn. 4:17–5:5). Kuninkaan edessä hän neuvoo uskollisuuteen kuningasta kohtaan ja pysyttelemään kaukana juonittelusta (Saarn. 8:2–5). Saarnaaja antaa myös ohjeita liiketoiminnalle: ”Lähetä leipäsi vesien yli, sillä monen päivän päästä saat sen ehkä takaisin. Jaa omaisuutesi seitsemään ja myös kahdeksaan, koska et tiedä mitä pahaa maan päällä voi tapahtua. – – Aamulla kylvä siemenesi äläkä anna kätesi levähtää illalla, koska et tiedä missä menestyt, tässäkö vai tuossa vai molemmissa yhtä hyvin.” (שְׁלַח לַחֲמֶךָ עַל-פְּנֵי הַמַּיִם כִּי-בָרַב הַמַּיִם תִּמְצָאָנּוּ תֵן-חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמְנֵה נָה פִּי ל' א) תִּרְעֵ מֵה-יְהִיָּה רַעָה – – בְּבֹקֶר זָרַע אֶת-זָרְעֶךָ וּלְעֶרֶב אֶל-תִּפְנֹחַ יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשֹׁר הַזֶּה

⁵² Gordis 1951, 78, 84–85.

, Saarn. 11:1–2, 6) Siemenen kylväminen tosin oli muinaisen Välimeren alueen kulttuureissa hyvin tunnettu vertaus seksuaaliselle yhtymiselle⁵³, joten tässä kohdin siemen kylväminen aamulla ja illalla voisi viitata myös jälkeläisten hankkimiseen. Edeltävissä jakeissa Saarnaaja kuitenkin puhuu nimenomaan omaisuuden hoidosta ja kartuttamisesta, joten tulkitsisin kylvämisen tässä kohdin liittyvän omaisuuden hankkimiseen.

Juutalaisen miehen julkiseen elämään kuuluneista kansankokouksista Saarnaaja kuitenkin vaikenee. Ben Siralta sen sijaan löytyy neuvoja, miten nuoren miehen näissä tilanteissa on hyvä menetellä: ”Rakastuta yhteisö itseesi ja kumarra pääsi kaupungin johtajien edessä. Kuuntele tarkasti köyhää ja vastaa hänen tervehdykseensä nöyrästi. Pelasta ahdistettu ahdistajalta äläkä pelkää olla tuomiossa oikeamielinen.” (האהב לנפשך לעדה ולשלטון עיר הכאף ראש הט לעני אונך) (Sir. 4:7–9 MS A) Näissä kokouksissa siis jaettiin tuomioita, ja nuoret eliittiin kuuluvat miehet osallistuivat niihin. Kuninkaan edessä nuoren miehen kannatti varoa itsetietoista käytöstä, eikä kuninkaalta ollut sopivaa pyytää itselleen kunniasijaa (Sir. 7:4–5).

3.3.4 Miehen seuraelämä

Miehen seuraelämästä Ben Siralla on paljon hyvin yksityiskohtaista sanottavaa. Seuraelämään kuuluivat pidot, jotka olivat nähtävästi hyvin samantapaisia kuin kreikkalaiset ja roomalaiset päivälliskutsut, joissa oli runsaasti tarjolla juotavaa ja syötävää sekä musiikkia ja tanssia.⁵⁴ Ben Sira kehottaa pidoissakin hillittyyn käytökseen: ”Käy aterialle niin kuin mies, joka on kutsuttu, äläkä etuile ettet tulisi halveksituksi. Tiedä, että toverisi on niin kuin sinä, ja syö kuin viisas mies mitä edessäsi on. Älä ahnehdi ettei sinua halveksuttaisi.” (הסב כאיש אשר נבחד ואל תעט פן) (Sir. 31:16 MS B) Samoin viini Ben Siran mukaan keventää mieltä, kunhan juomaa on sopivasti, mutta väärin juotuna se tuottaa päänsärkyä, häpeää ja karvaan mielen (Sir. 31:28–29). Jos pidoissa pyydetään puhumaan, nuoren miehen on hyvä puhua tiiviisti ja kaikin tavoin välttää itsensä korostamista (Sir. 31:7–9).

Edellä mainitsin, että Neyreyn mukaan naisilla ei ollut julkista elämää ja että naiset liikkuivat kodin ulkopuolella pelkästään taloudenpitoon liittyvillä asioilla.

⁵³ Liew 2003, 100.

⁵⁴ Kreikkalaisista ja roomalaisista päivällisistä ks. Gilula 2003, 394–395, Dalby 2003, 402, ja Wilkins 2003, 175.

Ben Sira kuitenkin varoittaa nuoria miehiä toisen vaimosta: ”Emännän kanssa älä syö äläkä juovu hänen kanssaan, ettei hän taivuta sydäntäsi ja ettet maksaisi siitä verelläsi” (עם בעלה אל תטעם ו(...)ב עמו שכור פן תטה (..)יה לב ומדמים תטה אל שחת) Sir. 9:9 MS A) Tämä voisi viitata siihen, että eliitin juhliin osallistuivat myös puoliset. Roomassa päivällisille saavuttiin puolison kera. Kreikassa sen sijaan vaimot eivät osallistuneet yläluokan miesten päivällisille, mutta juhlissa oli mukana runsaasti soittaja- ja viihdyttäjänaisia, jotka tarjosivat vieraille seksuaalisia palveluja.⁵⁵ Tällaista oheistarjontaa oli ilmeisesti myös Juudeassa vietetyissä juhlissa, sillä Ben Sira varoittaa seurustelemasta porton kanssa ja makaamasta soittajanaisten kanssa (Sir. 9:3–4).

Järkevä mies käyttäytyi siis juhlissa pidättyväisesti ja hillitsi itsensä kotiin saakka: ”Mene kotiisi ja täytä halusi, ei minkään puutteessa, vaan Jumalan pelossa” (ל(....) ביתך ושלם רצון ביראת אל ולא בחסר כל) Sir. 32:12 MS F, MS B). Halua ei ole tässä kohdin tarkemmin määritelty, mutta viitannee kaikkiin pidoissa pidättyvyyden vuoksi tyydyttämättä jääneisiin haluihin: syömiseen, juomiseen ja seksiin. Koti oli siis paikka, jossa mies saattoi hellittää itsehillinnästään joutumatta häpeään. Silti sielläkin hän oli Jumalan valvovan katseen alla.

Saarnaaja ei anna yksityiskohtaisia ohjeita miehen seuraelämälle. Hänen huomionsa keskipisteenä ovat syvemmät asiat. Saarnaajan mukaan viisas viihtyy mieluummin surutalossa kuin huvipaikoissa, sillä siellä näkee, mikä on kaikkien kohtalo (Saarn. 7:2,4). Silti Saarnaaja antaa neuvon, joka läpäisee miehen elämän koko tilan kodista seuraelämään ja julkiseen elämään: ”Iloitse, nuorukainen, nuoruudessasi, ole hyvillä mielin nuoruutesi päivinä ja seuraa sydämesi teitä ja silmiesi näkymiä mutta tiedä, että kaikesta tästä Jumala saattaa sinut tuomiolle. Karkota paha mieli sydäimestäsi ja aja pahuus lihastasi, sillä nuoruus ja nuoruuden aamunkoitto ovat tuulen henkäystä.” (שְׂמַח בְּחֹר בְּיָלְדוּתְךָ וּיְטִיבְךָ לְבָבְךָ בְּיָמֵי בְּחֹר וְהִלֵּךְ) (בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדַע פִּי עַל-כָּל-אֱלֹהִים וּבִיאָךְ הָאֵל הַיּוֹם בְּמִשְׁפָּט וְהִסֵּר פֶּעַם מִלְבָּבְךָ וְהֵעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי-הִלְדוּת וְהַשְׁתָּרוּת הֶבֶל) Saarn. 11:9–10)

3.4 Kunnia ja häpeä

Ben Siran antamista neuvoista käy ilmi, että mies oli jatkuvasti vaarassa joutua häpeään tai nolatuksi, jos hän ei toiminut oikein. Kuten monissa muissakin

⁵⁵ Puolisojen osallistumisesta päivällisille ks. Wilkins 2003, 175. Seksistä juhlissa ks. Gilula 2003, 394–395, ja Dalby 2003, 402.

kulttuureissa, antiikin ajan juutalaisten ajattelussa kunnialla ja häpeällä oli hyvin keskeinen sija. Kunniaton mies oli ”tyhmä”, hänen elämänsä ei ollut hallinnassa ja siitä puuttui järjestys. Hän ei, joko heikkouttaan tai jostain muusta syystä, kyennyt täyttämään ihmisten miehelle asettamia odotuksia.⁵⁶

Antiikin ajan miehen maskuliinisuus oli jatkuvan työn takana ja sitä myös arvioitiin koko ajan.⁵⁷ Jotta mies oli todellinen maskuliininen mies, hänen oli jatkuvasti täytettävä miehelle asetetut vaatimukset. Epäonnistumisesta seurannut häpeä oli vakava asia nähdäkseni juuri siksi, että se kohdistui syvästi miehen olemukseen: häpeään joutunut mies oli vähemmän mies ja itse asiassa oikeastaan melkein kuin nainen.

Ben Sira toteaa kuitenkin, ettei aivan kaikkea mahdollista pidä hävetä (Sir. 41:16) ja luettelee sitten joukon asioita, joita ehdottomasti on hävettävä, sekä sellaisia, joissa missään tapauksessa ei ole mitään hävettävää. Hävettäviin asioihin lukeutuvat mm. siveettömyys, valehtelu, salaliitto, rikos, petturuus, säädettyjen osuuksien maksamatta jättäminen, selän kääntäminen maanmiehelle, palvelustyön vuoteeseen tunkeminen, kuulopuheiden kertominen eteenpäin ja salaisuuksien paljastaminen (Sir. 41:17–42:1). Nämä kaikki liittyvät mielestäni tavalla tai toisella itsehillinnän ja rehellisyyden puutteeseen.

Luettellessaan asioita, joita ei pidä hävetä, Ben Sira varoittaa ensimmäiseksi, ettei pidä tehdä syntiä toisten mieliksi eikä hävetä Korkeimman lakia ja säädöksiä vaikka niiden perusteella joutuisi vapauttamaan jumalattoman oikeudessa (Sir. 42:1–2). Lasten tiukkaa kurissapitoa ja kelvottoman orjan kylkien pehmittämistä samoin kuin tyhmän ja siveettömyyteen sortuneen ukkorahjuksen kurittamista ei pidä hävetä (Sir. 42:5 MS M, Sir 42:8 MS B). Muut ohjeet liittyvät omaisuuden hoitoon ja liiketoimintaan. Ben Siran mukaan ei pidä hävetä: ”... laskelmia ystävän ja matkakumppanin kanssa, maaomaisuuden ja perinnön osuuksia, vaakakuppien ja vaa’an puhdistamista, eefa-mitan ja punnusten puhtautta, tavaran hankkimista välillä paljon, välillä hyvin vähän, kauppatavaran sovitun hinnan arvioimista, sinetin käyttöä pahan vaimon varalta, avainta monien käsien varalta, sen laskemista, minkä annat toisen hoitoon, ja kaiken saadun ja hankitun kirjaamista muistiin.” (על חשבון חובר ואדון וארה ועל מחלקות נחלה ויש ועל שחק מאזנים) ופלס ועל תמהות איפה קאבן על מקנה בין רב למעט ועל ממחיר (...) ר תגר על אשה רעה חותם הכם ומקום ידים רפות תפתח על מקום תפקר יד תספור ומתת ולקח הכל בכתב Sir. 42:3–4,6–7 MS

---

⁵⁶ von Rad 1988, 82–83.

⁵⁷ Gleason 1995, xxii.

kartuttaa rohkeasti (Saarn. 11:4), ja siitä nauttiminen onkin sitten elämän ylin onni (Saarn. 5:17–19). Tähän kaikkeen tarvitaan viisautta: ”Viisaus on yhtä hyvä kuin peritty maaomaisuus ja vieläpä parempi niille, jotka auringon näkevät. Sillä viisauden varjossa on kuin rahan varjossa. Viisauden tuntemisen hyöty on siinä, että se pitää herransa hengissä.” (טובה חכמה עם-נחלה ויתר לר' אי חשמש פי בצל החכמה) (בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, Saarn. 7:11–12)

3.5 Miehen tunteet

Kuten jo totesin, korostaessaan miehen itsetietoisuutta ja omanarvontuntoa Ben Sira lähenee stoalaista ajattelua, joka painotti miehen itseriittoa.

Itseriittoa edellyttävälle läheistä sukua oli vapauden, miehekkyyden ja tunteettomuuden ihannoiti. ⁵⁹ Stoalaisten mielestä todella viisas mies oli saavuttanut pysyvästi tunteettoman tilan, jossa hän oli vapaa kielteisistä tunteista. Sallittuja tunteita sen sijaan olivat hyvät tunteet kuten ilo, varovaisuus, tahtominen ja toivominen, mutta nekin eivät olleet ylenpalttisia. ⁶⁰ Ben Sirakin korostaa ilon merkitystä, sillä se pidentää ikää, kun taas huolehtiminen, kateus ja murhe vähentävät sitä (Sir. 30:22–24). Esimerkiksi vainajaa on hänen mielestään oikein itkeä katkerasti pari päivää, mutta sitten on jo syytä unohtaa murehtiminen ja hillitä itsensä (Sir. 38:16–23).

On mielenkiintoista, miten Ben Sira ulottaa miehisen itsensä hallitsemisen ja tunteiden hillitsemisen myös kirjansa lopussa olevaan esi-isien ylistykseen (Sir. 44:1–50:29). Hän ylistää estottomasti valikoituja sankareita, jotka israelilaisten taruston mukaan eivät kuitenkaan täysin täyttäneet Ben Siran omia ihanteita. Ben Siran suuresti arvostama pappi Aaron osoitti luonteen heikkoutta kadehtimalla veljeään Moosesta ja kapinoimalla tätä vastaan (1. Moos. 12:1–15). Israelilaisen miehisyyden perikuva kuningas Daavid ⁶¹ puolestaan ei kyennyt hillitsemään haluaan toisen miehen vaimoon (2. Sam. 11:2–5) eikä toisaalta sen paremmin surun kuin ilon tunteitaankaan. Hän suri vihollisensa, poikansa Absalomin kuolemaa niin katkerasti ja pitkään, että hänen sotaväkinsä joutui sen vuoksi häpeään (2. Sam. 19:1–8). Kun liitonarkkua kannettiin Jerusalemiin, hän innostui

⁵⁹ Ahonen 2004, 30.

⁶⁰ Remes 2004, 76.

⁶¹ Clines arvelee, että Daavidin tarinaan kätkeytyvä maskuliinisuus heijastaa kirjoittajan aikakauden kulttuurinormeja ja sillä on ollut vaikutusta israelilaiseen miesihanteeseen, Clines 1995, 215–216.

niin ylenpalttisesti karkeloimaan kansan nähden, että herätti vaimossaan halveksuntaa (1. Aik.15:25–29). Näistä kaikista heikkouden osoituksista Ben Sira esi-isien ylistyksessään vaikenee täysin. Ehkä viileää ja harkittua itsensä hallintaa painottava Ben Sira koki sankariensa tunne-elämän ailahtelut kiusallisina poikkeuksina ihanteesta.

Saarnaaja ei tekstissään mainitse Israelin taruston sankareita – olisi kiinnostavaa tietää, millaisina hän olisi heidät esittänyt. Siinä missä Ben Sira kuitenkin opettaa ihanteitaan hyvin ulkokohtaisesti opittuna ja pohdittuna viisautena, Saarnaaja näyttää löytävän niihin syvemmän näkökulman omasta sisimmästään käsin. Hän ei opeta viisautta ja oikeaa toimintaa, koska Toora tai viisaat ovat niin sanoneet, vaan perustaa opetuksensa omaan kokemukseensa ja havaintoihinsa. Saarnaajan tekstistä nousee esiin tunteita ja tunnelmia, niin kielteisiä kuin myönteisiäkin. Kuoleman todellisuus saattaa hänet tuntemaan vihaa (Saarn. 2:11–18) ja kiihkeää epätoivoa (Saarn. 9:3–6). Toisaalta elämä herättää hänessä lämmintä iloa (Saarn. 11:7). Kuoleman kovaa todellisuutta pohtiessaan hän oli selvästikin päässyt paitsi eroon häpeän pelosta myös sinuksi omien tunteittensa kanssa.

3.6 Päätelmiä

Antiikin ajan juutalainen mies eli siis yhteisönsä asettamien vaatimusten paineessa sitä enemmän mitä korkeammalla hän oli yhteiskunnallisessa hierarkiassa. Varallisuudeltaan ja sosiaaliselta asemaltaan eliittiin kuuluvilla miehillä, kuten Ben Siran ja Saarnaajan oppilailla, oli parhaat mahdollisuudet toteuttaa yhteisön sanelemaa miehisyuden ihannetta.

Ihannetilassa miehen elämään kuului kolme ulottuvuutta. Miehellä oli kotielämä, julkinen elämä ja seuraelämä. Vastaavasti naisen elämän ulottuvuus oli koti, jonka arjen työnjohdosta hän vastasi, mikäli hänen miehensä luotti häneen. Korkeassa asemassa olevalla naisella saattoi olla myös julkista elämää miehensä rinnalla.

Ben Siran antamat ohjeet nuorille miehille pohjautuvat pitkälti näihin ulottuvuuksiin. Hän neuvoo, miten miehen on hallittava tunteensa ja elämänsä pitämällä kotinsa ja perheensä järjestyksessä ja toimimalla oikein ja järkevästi julkisessa elämässä ja seuraelämässä. Järkevästä toiminnasta seuraa Ben Siran mukaan kunniaa ja virheisiin sortumisesta puolestaan häpeää. Häpeän vakavuus

on nimenomaan siinä, että se kohdistuu pohjimmiltaan miehen miehisyteen.

Toisin kuin Ben Sira, Saarnaaja ei juurikaan anna perhettä ja kotia koskevia ohjeita eikä neuvoja seuraelämään. Sen sijaan hän opastaa kyllä toimimaan oikein kuninkaan edessä, temppelissä ja liiketoimissa eli julkisessa elämässä.

Mielenkiintoista on, että Saarnaaja ei kuitenkaan perustele ohjeitaan niistä koituvalla kunnialla tai häpeällä. Saarnaaja on havahtunut elämän epäoikeudenmukaisuuteen, ja hänen opetuksensa ydin on kuoleman väistämättömyys. Kuoleman synkkyyttä vasten kunnia ja häpeä menettävät merkityksensä ja Saarnaaja alkaa tarkastella maailmaa omista tunteistaan käsin. Tärkeää on vain hengissä pysyminen ja elämästä nauttiminen ennen kuin kaikki tunteet sammuvat tuonelassa – ja viisauden olennainen tehtävä on pitää mies hengissä.

4. Maskuliininen mies

4.1 Johdanto

Edellisessä luvussa tarkastelin miehen roolia antiikin ajan juutalaisessa yhteisössä ja totesin, että roolissa onnistuminen tai epäonnistuminen tuotti hänelle joko kunniaa tai häpeää. Tässä luvussa paneudun syvemmin siihen, mikä teki miehestä miehisen eli maskuliinisen miehen. Millainen oli maskuliininen ihanne Ben Siran ja Saarnaajan aikaan?

Nykyajan mediakeskustelussa olemme tottuneet puhumaan suoraan siitä, millainen on ihanteellinen mies ja mitä odotuksia etenkin naiset miehelle asettavat. Ben Sira ja Saarnaaja eivät ilmaise yhtä suoraan, mitä miehen pitää olla ja mitkä ovat maskuliinisia piirteitä. Rivien välistä heidän nuorille miehille asettamansa ihanne kuitenkin löytyy.

Maskuliinisuutta viisaukirjallisuudessa ei juurikaan ole tutkittu, joten pyrin tekemään omia päätelmiäni tekstin pohjalta. Samalla soveltan tekstiin David J.A. Clinesin osuvasti löytämiä Vanhan testamentin miesten maskuliinisuudelle tyypillisiä piirteitä. Tarkasteltuaan Vanhan testamentin puolelta Jobia, Daavidia, Moosesta, psalminkirjoittajia ja Uudesta testamentista Paavalia hän on löytänyt mielestään viisi näissä teksteissä maskuliinisuudelle tyypillistä piirrettä. Ne ovat

vahvuus, väkivaltaisuus, taivutteleva ja tehokas puhe, miesten välinen ystävyys ja naisettomuus.⁶²

Seuraavaksi tarkastelen löytyvätkö nämä samat piirteet myös Ben Siran ja Saarnaajan opetuksista? Millainen heidän mielestään on maskuliininen mies?

4.2. Vahvuus – itsehillintä

Perinteisissä yhteisöissä miehen kuului Clinesin mukaan ehdottomasti olla vahva.⁶³ Vahvuus tässä tapauksessa tarkoittaa nimenomaan henkistä vahvuutta, vaikka fyysinen vahvuus tuskin koskaan on ollut miehelle haitaksi. Mutta mitä henkisellä vahvuudella muinoin käsitettiin?

Välimeren kulttuureissa antiikin ajan miehen henkisen vahvuuden merkittävin piirre oli itsehillintä. Miehекäs mies hallitsi intohimonsa, sillä intohimoille antautuminen oli miehelle alentavaa ja muutti hänet enemmän naisen kaltaiseksi, siis heikommaksi olennoksi. Samoin hän hallitsi myös vihansa. Jos mies antoi periksi vihalleen, hän käyttäytyi epämiehekkäästi ja epäarvokkaasti. Olennaista oli, että jos ei kyennyt hallitsemaan itseään, ei kyennyt hallitsemaan muitakaan.⁶⁴

Ben Sira toteaa intohimoista, että ne on pidettävä kurissa, sillä jos niille antaa periksi, antaa samalla naurun aihetta vihamiehilleen (Sir. 18:30–31, kreik.). Saarnaaja sen sijaan uskaltautuu itsehillinnän osalta maskuliinisuuden rajamaille. Kuningas-fiktiossaan kirjoittaja antautuu nautinnoille ja elämän iloilille: ”Mitään, mitä silmäni pyysivät, en kieltänyt niiltä, en estänyt sydäntäni saamasta kaikkea iloa” (וְכִּי לֹא אָשַׁר שְׂאֵלוֹ עֵינַי לֹא אֶצְלַתִּי מִהֶם לֹא-מִנְעַתִּי אֶת-לִבִּי מִכָּל-שְׂמֵחָה) (Saarn. 2:10). Kuitenkin hän muistaa huomauttaa, ettei silti päästänyt viisautta ohjaksista (Saarn. 2:3, 9). Miehen oli siis mahdollista antautua nautinnoille menettämättä miehuuttaan, kunhan sen teki harkiten eikä himojensa vallassa.

Ben Sira painottaa myös elämänhallintaa. Mies ei saa päästää ketään hallitsemaan omaa elämäänsä eikä määräilemään itseään. Niin kauan kuin hänessä henkeä riittää, lasten, vaimon ja ystävienkin on pysyttävä hänen hallinnassaan (Sir. 33:20–21). Eikä itseään Ben Siran mukaan muutenkaan pitänyt vähätellä: ”Poikani, pidä itseäsi nöyrästi arvossa ja arvostele itseäsi käyttäytymisesi mukaan” (וּבְנֵי בַעְנוּהָ כְבֹד נִפְשָׁךְ וַיִּתֵּן לְךָ ט (..) כִּי־צַא ב (..)) (Sir. 10:28 MS A).

⁶² Clines 2003, 181–182.

⁶³ Clines 2003, 182.

⁶⁴ Conway 2003, 166.

4.3 Väkivaltaisuus

Toinen Clinesin löytämä Vanhan testamentin miehen maskuliinisuuden piirre on valmius väkivaltaisuuteen. Miehen vahvuuden vaatimuksen ääripää on se, että tarvittaessa hänen on kyettävä tappamaan kilpailijansa. Kuningas Daavid oli soturi, joten hänen maskuliinisuuteensa kuului ihmisten suoranainen tappaminen. Clinesin mukaan Paavali, joka ei ollut soturi, kanavoi väkivaltaisuutensa henkisemmällä tavalla oman historiallisen tilanteensa ja sosiaalisen ympäristönsä puitteissa ja vertasi kristittyä Kristuksen puolesta taistelevaan soturiin.⁶⁵

Clinesin näkemys Paavalin väkivaltaisuuden kanavoinnista tuntuu hiukan kaukaa haetulta. Perinteisesti käsittääkseni rauhan aikana miehet ovat kanavoineet väkivaltaisuutensa, tai ehkä on parempi puhua aggressiivisuudesta tai maskuliinisesta energiasta, työhön tai jonkin itseään isomman asian ajamiseen. Toisaalta tietysti miehen turhautunut väkivaltaisuus on kohdistunut naiseen ja lapsiin.

Sirakin ja Saarnaajan kirjasta ei juurikaan löydy ohjeita miehelle siitä, miten olla sotilas tai miten toimia tai ajatella sotatilanteessa. Sodan olemassaolo kyllä todetaan. Saarnaajan mukaan sodalta ei voi välttyä (Saarn. 8:8). Ben Siralta löytyy jonkinlainen neuvokin: ”Rakas ystävä taistelee toisen rinnalla ja vihollisen edessä tarttuu lujasti kilpeen. Älä unohda ystäväsi taistelussa äläkä kiellä häntä saamasta osaa ryöstösaaliistasi” (אֹהֵב טוֹב נִלְחֵם עִם זֶר וְנִגְד עֲרִימִים יִחְזִיק עִנְנָה אֶל תְּשַׁכַּח חֵבֶר בְּקֶרֶב וְאֵל)
תְּעֹזְבֶהוּ בְּשִׁלְלָךְ, Sir. 37:5–6 MS D) Ben Sira ja Saarnaaja elivät Ptolemaiosten ajan pitkää rauhan kautta, joten ei ihme, etteivät he enempää puutu sotilaselämään ja taisteluihin. Toisaalta viisaukirjallisuus pyrki muutenkin ohjaamaan ihmisiä nimenomaan elämään arjessa, joka jatkuu aina samanlaisena, ja jättää huomioimatta oman aikansa sosiaaliset ja sotilaalliset kriisit.⁶⁶

Sirakin ja Saarnaajan kirjassa aggressiivisuus muuntuu maskuliiniseksi energiaksi, jota kirjoittajat kuluttavat itseään suuremman asian ajamiseen. Ben Siran energia kohdistuu viisauden asian edistämiseen ja muuttuu jopa eroottisävyiseksi, kun hän kuvaa viisauden olemusta. Tarmokkaasti hän paneutuu houkuttelemaan oppilaitaan viisauden viettelevään helmaan. Hän ylistää palavasti rakkauttaan viisauteen ja viisauden kauneutta ja ihanuutta aivan kuin ylistäisi

⁶⁵ Clines 2003, 184. Daavidin väkivaltaisuudesta ks. Clines 1995, 216–219.

⁶⁶ von Rad 1972, 76.

kaunista naista (Sir. 51:19–21).

Saarnaaja puolestaan käyttää energiansa synkempään taisteluun. Hänen elämänsä päämäärä on vastustaa viimeiseen saakka kuoleman kitaa, joka lopulta nielee kaiken ja tekee kaikesta turhuutta. ”Kaikki käsillä oleva tehtävä tee kaikin voimin, sillä tuonelassa, jonne menet, ei ole mitään tehtävää, ei suunniteltavaa, ei tietoa eikä viisautta ” (כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחַ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְהַשְׁבוֹן וְדַעַת) (וְהַכְמָה בְּשֵׂאוֹל אֲשֶׁר אֶתָּה ה' לְךָ שְׂמָה Saarn. 9:10)

Hienostuneen aggression hyödyntämisen ohessa Ben Sira antaa miehelle kuitenkin luvan myös aivan fyysiseen väkivaltaan. Tässä tapauksessa väkivalta kohdistuu miehen omiin poikiin: ”Kuin sarvikyy hyökkää elävän kimppuun, suomi hänen lanteitaan kun hän on poika, taivuta hänen päänsä hänen nuoruudessaan ja murskaa hänen lanteensa kun hän on pieni, ettei hän kovettuisi ja niskuroisi sinua vastaan ja ettet joutuisi hänen vuokseen huokailemaan.” (כַּפְתָן) על חי תפגע רציץ מתניו שיודנו נער כיף ראשו בנערותו ובקע מתניו כשהוא קתן למה ישקה ומרה (ולך) ממנו מפח נפש Sir. 30:12 MS B) Miehen on myös soveliasta pehmittää kelvottoman orjan kyljet (Sir. 42:5). On huomattava, että poika oli perheen hierarkiassa isää alempana ja orja taas kuului yhteiskunnallisesti alempaan luokkaan. Korkeammassa asemassa olevalla oli velvollisuus ja valta rangaista alemmassa asemassa olevaa ilman, että tämä tunsu kunniaansa loukattavan, sillä, kuten jo edellisessä luvussa totesin, miehen kunniaa saattoi uhata vain sosiaaliselta asemaltaan samanarvoinen mies tai nainen.⁶⁷

4.4 Taivutteleva ja tehokas puhe

Kyky puhua taivuttelevasti ja tehokkaasti oli Clinesin mukaan tyypillinen miehinen piirre muinaisessa Israelissa. Mies pystyi hallitsemaan toisia ihmisiä ja tilanteita sanoillaan. Clinesin esimerkkinä tästä on Daavid, joka kerta toisensa jälkeen taivutteli Saulin myötämieliseksi itselleen. Taivuttelevasti ja vaikuttavasti osasivat puhua myös jotkut naiset kuten Daavidin vaimo Abigail, mutta silti tämä piirre Clinesin mukaan liittyy nimenomaan maskuliinisuuteen.⁶⁸

Sirakin ja Saarnaajan kirjassa puheesta puhutaan paljon. Ketään ei pidä kiitellä, ennen kuin on kuunnellut hänen puheitaan (Sir. 27:7, kreik.). Puheesta saattoi erottaa, oliko mies viisas vai tyhmä: ”Sillä puheessa tulee ilmi viisaus ja

⁶⁷ Malina 2001, 38–40.

⁶⁸ Clines 2003, 186. Daavidista ja Abigailista ks. Clines 1995, s. 219–221.

taito kielen vastauksessa” (כי באומר נודעת חכמה ותבונה במענה לשון) (Sir. 4:24 MS A).

”Tyhmä lisää sanojaan. Ihminen ei tiedä mitä tulee tapahtumaan. Kuka kertoo hänelle, mitä hänen jälkeensä tapahtuu?” (והסכל ירבה דברים ל'א-ידע האדם מה-שיהיה) (נאשר יהיה מאחריו מי יגיד לו Saarn. 10:14)

Paljo puhe kertoi tyhmyydestä. Viisas mies osasi puhua oikealla hetkellä ja sopivassa määrin. ”Puheen loppu on parempi kuin sen alku, kärsivällisyys on parempaa kuin ylpeily” (טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך-רוח מגבה-רוח) (Saarn. 7:8). ”Viisas on vaiti sopivaan hetkeen saakka, mutta tyhmä ei odota sopivaa hetkeä” (חכם יחריש עד עת וכסיל לא ישמור עת) (Sir 20:7 MS C). Pidoissa nuoria miehiä saatettiin myös pyytää pitämään puheita, ja, kuten jo edellisessä luvussa totesin, Ben Sira neuvookin oppilaitaan: ”Puhu, nuorukainen, jos sinulla on siihen tarve ja jos sinua siihen kahdesti tai kolmesti kovasti pyydetään. Sovita sanasi yhteen ja sano vähällä paljon ja ole kuin viisas, joka osaa olla samanaikaisesti hiljaa.” (דבר נער אם צריך אתה בחזק פעמים ושליש אם ישאלך כל לאמר ומעט הרבה ודמה לידוע ומחריש יחדו, Sir. 32:7–8 MS B)

Taito taivutella puheen keinoin kuuluu myös Ben Siran ja Saarnaajan mielestä maskuliinisen miehen ominaisuuksiin. Suullaan mies voi puhaltaa kipinän liekkiin ja sylkemällä sen kipinän voi myös sammuttaa (Sir. 28:12, kreik.). Kielensä hallitseva mies myös menestyi, saavutti valtaa pitävien suosiota ja pääsi elämässään eteenpäin (Sir. 20:27). Kuitenkaan Ben Sira ja Saarnaaja eivät vie retoristen taitojen vaatimustaan yhtä pitkälle kuin antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset, joille pelkkä sanojen hallitseminen ei riittänyt alkuunkaan. Kreikkalaisen ja roomalaisen miehen miehisuus rakentui tiettyjen taitojen varaan, ja niitä miehen oli harjoitettava jatkuvasti ollakseen mies. Hänen oli hallittava äänensä, olemuksensa, kasvojensa ilmeet, eleensä ja alituisessa kilpailutilanteessa myös tunteensa.⁶⁹ Ben Siran ja Saarnaajan oppilaille sen sijaan riitti se, jos he oppivat harkitsemaan sanojaan ja odottamaan soveliaista hetkeä.

Viisas ja menestynyt mies myös piti kielensä siinäkin mielessä kurissa, että harkitsi kenestä meni puhumaan pahaa: ”Älä ajatuksissasikaan kiroa kuningasta, älä makuuhuoneessasikaan rikasta, sillä taivaan lintu vie viestisi mukanaan, siivekäs paljastaa ajatuksesi” (גם במדעך מלך אל-תקלל ובחדרי משכבך אל-תקלל כי עוף) (השמים יוליך את-הקול ובעל הכנפים יגיד דבר Saarn. 10:20). Eikä viisas mies tyrkyttänyt turhia puheita sen paremmin mahtimiehille kuin vielä vaarallisempana

⁶⁹ Kreikkalaisten ja roomalaisten miesten retoriikan taidoista ja miehisyyden vaatimuksesta ks. Gleason 1995, xxii.

pidetylle Jumalallekaan: ”Älä jakele neuvoja kuninkaan virkamiesten joukossa, äläkä toistele sanoja rukoillessasi.” (אל תסוד בעדת שרים ואל תישן דבר בתפלה) (Sir. 7:14 MS A) ”Älä kiirehdi kieltäsi äläkä sydäntäsi lausumaan sanoja Jumalan edessä, sillä Jumala on taivaassa ja sinä maan päällä, siksi olkoot sanasi harvat.” אל-תבהל על-פינך וּלְבַךְ אל-ימהר להוציא דְבַר לְפָנַי הָאֵל הַיִּם כִּי הָאֵל הַיִּם בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל-הָאָרֶץ) (על-כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעֻטִים , Saarn. 5:1)

4.5 Miesten välinen ystävyys

Neljäs maskuliinisuuteen kuuluva piirre on Clinesin mukaan miesten välinen ystävyys. Sille on Clinesin mielestä tyypillistä voimakas lojaalisuus toista miestä kohtaan, kahdenkeskinen ja usein muut pois sulkeva suhde, omistautuminen yhteiselle asialle ja kyseisen ystävyuden asettaminen kaikkien muiden ihmissuhteiden edelle. Clines korostaa, että tällainen ystävyys ei välttämättä ole vahva tunnesuhde vaan se voi olla pikemminkin välineellinen ja toiminnallinen kuin tunteellinen.⁷⁰

Sirakin kirjassa miesten välinen ystävyys on hyvin vahvasti esillä. Siihen viitataan useaan otteeseen, ja Ben Sira neuvoo sekä rakkaan ystävän (אוהב) hankkimisessa, ylistää ystävyyttä että kertoo, mihin virheisiin hyvä ystävyys voi sammua. Ben Sira käyttää hyvästä miespuolisesta ystävästä sanaa אוהב, joka on partitiivi verbistä אהב ja tarkalleen suomennettuna siis ’rakastava’. Olen kääntänyt sen suomeksi sanoilla ’rakas ystävä’ korostaakseni tämän ystävyuden erityislaatuisuutta. Ben Sira erottaa erityisen ystävyuden yleisestä ystävyydestä. ”Suloinen elossa olosi lisää rakkaita ystäviä ja suloiset huulet kutsuvat ystävällisiä tervehdyksiä. Olkoon sinulla paljon tuttaviamutta luottamuksesi omistajia yksi tuhannesta.” (חֵן עָרַב יִרְבֶּה אוֹהֵב וּשְׁפָתַי חֵן שׁוֹאֵלוּ שְׁלוֹם אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְךָ יִהְיוּ רַבִּים וּבְעַל סוּדְךָ) (אחד מאלה , Sir. 6:4–5 MS A)

Kun mies hankkii rakkaan ystävän, tämä on Ben Siran mukaan pantava kokeeseen. Oikopäätä ei pidä luottaa keneenkään, koska moni on ystävä hyvinä aikoina ja hylkää huonoina (Sir. 6:6–12). Mutta jos ystävyys kestää kokeen, mies on löytänyt aarteen: ”Uskolliselle rakkaalle ystäväälle ei ole hintaa eikä hänen hyvydelleen mittaa. Uskollinen rakas ystävä on elämän tae.” (לאוהב אמונה אין מחיר) (ואין משקל לטובתו צרור היים אוהב אמונה ירא אל ישגים , Sir. 6:14–15 MS A)

Kuten jo edellä totesin, Clines näkee miesten välisen ystävyuden

⁷⁰ Clines 2003, 188.

välineellisenä ihmissuhteena, johon ei liity tunnesidettä. Ben Siran näkemyksistä kuitenkin välittyy hyvin vahva tunne. Ystävyys syveneminen vie Ben Siran mukaan oman aikansa. Siksi vanhaa rakasta ystävää ei pidä hylätä noin vain uuden vuoksi: ”Älä hylkää vanhaa rakasta ystävää. Uusi viini on kuin uusi ystävä, mieluummin juot vanhaa” (אל תטש אוהב ישן כי ה(.) ש לא יד(.) ק(.) יי(.) חדש אוהב חדש) (Sir. 9:10 MS A). Ystävyys kuuluu hyvin vahva tunnesuhde: ”Älä kiellä sydäntä rakkaalta ystävältäsi, sillä häneltä saat rakkautta” (אל תשא לב) (Sir. 7:35 MS A). Rakas ystävä on Ben Siran mielestä elämän tae varmasti taloudellisessa mielessä pahojen päivien varalta. Näyttää kuitenkin siltä, että tähän suhteeseen liittyy nimenomaan sellaista henkistä läheisyyttä ja suurta tunnetta, joka tekee rakkaasta ystävästä elämän takeen myös siinä mielessä, että hän tuo elämään mielekkyyttä.

Susan Ackerman toteaa, että verbiä אהב 'rakastaa' ja siihen liittyvää substantiivina אהבה 'rakkaus' käytetään Vanhassa testamentissa kuvaamaan eroottista ja seksuaalista viehtymystä. Miltei poikkeuksetta sanoilla viitataan miehen tunteisiin naista kohtaan. Koskaan ei Ackermanin mukaan mainita, että nainen vastaisi miehen rakkauteen rakkaudella, eikä Vanhassa testamentissa yleensä mainita naisen rakastavan miestä, jonka kanssa hän elää eroottisessa ja seksuaalisessa suhteessa.⁷¹ Nähdäkseni Ackerman ei ole tässä aivan oikeassa, sillä selvän poikkeuksen hänen väitteestään tekee esimerkiksi Laulujen laulu, jossa eroottisessa suhteessa oleva nainen puhuttelee miestä rakkaakseen (וְשִׂאֲהָבָה נַפְשִׁי , Laul. 1:7, 3:1) ja puhuu heidän yhteisestä rakkaudestaan (הָאֲהָבָה , Laul. 2:7). Epäeroottisen sävyn rakkaus saa, kun esimerkiksi mainitaan, että Rebekka rakasti poikaansa Jaakobia (וְרַבְקָה אֲהָבָה אֶת-יַעֲקֹב , 1. Moos. 25:28), Daavidin pojista tämän esikoinen Amnon oli isälleen rakas (כִּי אֲהָבוּ כִּי בְכוֹרוֹ הוּא , 2. Sam. 13:21), kuningas Salomo oli rakas Jumalalle (וְאֲהָבָה לְאֵלֵי הָיִו , Neh. 13:26) ja Jahve rakasti israelilaisia (כִּי אֲהָבָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל , Hoos. 3:1). Itse asiassa verbiä אהב ja siihen liittyvää substantiivina אהבה käytetään samalla tavalla kuin vastaavia suomenkielisiä ilmauksia 'rakastaa' ja 'rakkaus' eli kuvaamaan sekä epäeroottista kiintymystä että sellaista kiintymystä, johon liittyy eroottisia tunteita.

Joka tapauksessa Ben Sira liittää rakkauden miesten väliseen ystävyyskäyttöön käyttäen siis verbiä, joka voi viitata eroottiseen viehtymykseen. Miesten välistä rakkautta antiikin ajan juutalaisessa kulttuurissa ei tietenkään mitenkään voi käsitellä luomatta ensin katsausta Daavidin ja Jonatanin kuuluisaan suhteeseen,

⁷¹ Ackerman 2005, 225.

josta Daavid Jonatanin kuoleman jälkeen toteaa tämän rakkauden olleen hänelle naisten rakkautta ihmeellisempää (נִפְלְאָתָה אַהֲבַתְךָ לִי מְאֹדָּה מִנְּשֵׁם, 2. Sam. 1:26). Tutkijoiden kysymys onkin kuulunut, oliko Daavidin ja Jonatanin välillä seksuaalinen suhde.

Susan Ackerman toteaa, että kuvauksessa Davidin ja Jonatanin suhteessa on sellaisia kiintymyksestä kertovia ilmauksia, joiden perusteella voitaisiin päätellä suhteen olleen homoerootinen.⁷² Toisaalta Samuelin kirjan kertoja ei lainkaan paheksu Daavidin ja Jonatanin suhdetta, vaikka muualla Vanhassa testamentissa miesten välinen seksuaalinen suhde on tiukasti kielletty. Ackerman huomauttaa, että muinaisessa Israelissa seksuaalisessa suhteessa vedettiin tiukka raja maskuliinisen eli aktiivisen ja feminiinisen eli passiivisen osapuolen välille ja että tämä ero oli lisäksi hierarkkinen. Miesten välisessä yhdynnässä tämä tarkoitti sitä, että vastaanottava passiivinen osapuoli joutui naisen asemaan, mikä oli miehelle häpeällistä ja alentavaa. Daavidin ja Jonatanin suhteen kuvauksessa ei kuitenkaan mainita, että Jonatan olisi joutunut häpeälliseen asemaan ja Daavid siis puolestaan olisi häpäissyt Jonatanin.⁷³

Ackerman päätyy esittämään, että Daavidin ja Jonatanin tarina on tulkittavissa poliittisena propagandana. Jonatan, joka oli Saulin laillinen perijä, asettuu kuvauksessa vapaaehtoisesti ikään kuin vaimon asemaan suhteessa Daavidiin ja luovuttaa perimysoikeutensa tälle. Näin Daavidin kuninkuus saadaan tavallaan laillisesti perusteltua.⁷⁴ Ackermanin päätelmät, niin kiinnostavia kuin ne ovatkin, tuntuvat ehkä liiankin kiemuraisilta ollakseen uskottavia. Jos Jonatanin rakkaus oli Daavidille naisen rakkautta ihmeellisempää, se nähdäkseni kertoo kahden miehen välisestä syvästä kiintymyksestä ja luottamuksesta. Rakkauden sävyjä ja siinä ehkä piilevää erotiikkaa sen sijaan emme valitettavasti voi tavoittaa meille tallentuneiden sanojen perusteella. Kuten Bruce J. Malina on todennut, käyttämiimme sanoihin kätkeytyy merkityksiä, mutta merkitykset eivät synny sanoista vaan ne nousevat kieltä käyttävän yleisestä sosiaalisesta järjestelmästä.⁷⁵ Jos sanomme rakastavamme jotakuta, saatamme sisällyttää sanoihimme hyvin monenlaisia sävyjä, joita kaikkia ehkä emme itsekään ymmärrä.

Clines kirjoittaessaan Daavidin ja Jonatanin suhteesta sen sijaan huomauttaa, että kahden miehen välisessä sitoutumisessa ei välttämättä ole tavoitteena

---

⁷² Ackerman 2005, 183.

⁷³ Ackerman 2005, 194–196.

⁷⁴ Daavidin ja Jonatanin suhteesta poliittisena propagandana ks. Ackerman 2005, 227.

⁷⁵ Malina 2001, 1–2.

emotionaalinen suhde vaan pikemminkin sellaisen korvike. Clines viittaa kirjallisuuden ja elokuvien tunnettuihin sankaripareihin kuten Gilgamekseen ja Enkiduun, Yksinäiseen ratsastajaan ja Tonttoon tai Butch Cassidyyn ja Sundance Kidiin, jotka kaikki joutuvat taisteluihin ja seikkailuihin pysyen aina uskollisina toisilleen ja ilmaisevat toisilleen avoimesti kiintymyksensä.⁷⁶ Listaa voisi jatkaa Frodo Reppulilla ja Samvais Gamgilla, Legolasilla ja Gimlillä, Luke Skywalkerilla ja Han Sololla tai Harry Potterilla ja Ron Weasleylla, joista kaksi viimeistä paria ovat jo siinä mielessä modernimpia, että sankaripariin on liittynyt kolmanneksi pyöräksi pääsankarin kannalta platoninen naissuhde: prinsessa Leia ja Hermione Granger. Toisin kuin Clines väittää, tuntuisi mielestäni kovin kummalliselta pitää näiden sankariparien suhdetta välineellisenä tai epäemotionaalisina. Ja toisaalta, miksi välineellisen suhteen vastakohtana ei voisi olla muunkin sävyistä kuin homoseksuaalista rakkautta? ”Hän pudisti päätään kuin pitäen sanoja turhina ja mutisi: ’Minä rakastan häntä. Tuollainen hän on ja joskus se paistaa jotenkin kuin läpi. Mutta minä rakastan häntä, oli miten oli,’” tuumii Samvais Gamgi isännästään Frodosta sankariparin seikkailun kääntyessä yhä synkemmäksi.⁷⁷ Siinä on suurta tunnetta.

Mutta mihin tämä jättää Ben Siran, joka saa rakkautta rakkaalta miespuoliselta ystävältä? Tooran noudattamista korostava konservatiivinen viisaudenopettaja ja ehkä myös pappi tuskin ehdottaa nuorille oppilailleen seksuaalista suhdetta mieheen. Ben Siran mukaan miehen ei pitänyt antaa kenenkään hallita itseään (Sir. 33:20), joten hän tuskin olisi suhtautunut suopeasti siihen, että mies alistuu passiiviseen osaan seksuaalisessa kanssakäymisessä. Toisaalta, koska hän ei salli tunkeutumista palvelustytön sänkyyn (Sir. 41:22), tuskin hän sallisi myöskään toisen miehen alistamista passiiviseen asemaan – ellei ole kyse huonotapaisen orjan kurittamisesta. Ben Sira ei myöskään ole sellaisessa poliittisessä asemassa, jonka pönkittäminen vaatisi toisen miehen esittämistä naismaisessa asemassa, josta Ackermanin mielestä Daavidin ja Jonatanin suhteessa on kyse.

Ben Sira ei määrittele ystävältä saatavaa rakkautta tarkemmin. Ystävyuden merkityksestä hän kuitenkin paljastaa jotakin. Uskollinen rakas ystävä on vahva turva ja elämän tae (Sir. 6:13,15). Hän varoittaa useaan otteeseen kelvottomista ystävistä, jotka tulevat kyllä syömään mutta kääntyvät ystävänsä vastaan

---

⁷⁶ Clines 1995, 223–224.

⁷⁷ Tolkien 2001, 570.

ahdingon aikana (Sir. 6:7–10; 37:4). Varallisuudesta ja siitä nauttimisesta opettaessaan Ben Sira kehottaa jakamaan ystävälle aineellista hyvää sen mukaan kuin on mahdollista (Sir. 14:13). Ystävyyteen kuului siis molemminpuolinen toisen hyvinvoinnista huolehtiminen. Ben Siran ajatuksista käy myös ilmi, että miesten väliseen todelliseen ja kestäväan ystävyyteen liittyy voimakkaita myönteisiä tunteita. Hän kehottaa rakastamaan ystävää ja olemaan tälle uskollinen (Sir. 27:17, kreik.). Voidaankin kysyä, kykenikö antiikin ajan juutalainen mies olemaan läheisessä suhteessa toiseen mieheen tavalla, jota nykyajan länsimaalaisen ihmisen on vaikea ymmärtää. Toisaalta on myös mahdollista, että kulttuurissa, jossa naiset ja miehet eristettiin tiukasti toisistaan, mies jäi vaille naisen ystävyyttä – paitsi jos onnekkaisesti sattui solmimaan onnistuneen avioliiton. Tällöin miesten välinen ystävyys oli ainoa tarjolla oleva henkisen kumppanuuden muoto eli ainoa suhde, jossa mies saattoi hellittää itsehillinnästään ja ehkä paljastaa omia heikkouksiaan. Siksi sen merkitys saattoi korostua. Eikä sellainen ystävyys helposti särkynyt. Kirjoittaessaan ystävyyden vaalimisesta Ben Sira palaa puheen hallintaan. Kahden miehen ystävyys kestää sanallisen ja väkivaltaisenkin yhteenoton mutta ei sitä, että mies herjaa ystäväänsä tai menee paljastamaan toisen salaisuuksia ja on petollinen (Sir. 22:21–22, kreik.).

Sirakin kirjaan verrattuna Saarnaajan kirja vaikuttaa suorastaan vaikenevan ystävydestä. Mutta, jos miesten välinen uskollinen, muut poissulkeva, toisiaan puolustava, tasavertainen ystävyys ja toisaalta naisettomuus oli tyypillistä maskuliinisuudelle, perinteisesti kristillisessä opetuksessa miehen ja naisen parisuhteeseen liitetty Saarnaajan kirjan kohta 4:9–12 näyttääkin kertovan miesten välisestä ystävydestä: ”Kahden on parempi kuin yhden, sillä heillä on työnteostaan hyvä palkka. Jos he kaatuvat, toinen vahvistaa ystäväänsä, mutta voi yhtä, joka kaatuu, häntä vahvistamassa ei ole toista. Ja jos kaksi käy nukkumaan, heillä on lämmin, mutta yksinäinen ei lämpene. Ja jos yhtä alistetaan, kaksi pitää puolensa eikä kolmisäikeinen lanka äkkiä katkea.” (טובים השנים מן-האחד אשר יש-להם שכר טוב בעמלם כי אם-יפלו האחד יקים את-חברו ואילו האחד שיפול אין שני להקימו גם אם-ישקבו שנים נחם להם ולאחד אין יחם ואם-יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש ל' א' (במרהרה ינתק)

Saarnaajan ystävyyden kuvauksessa molemmat osapuolet ovat aktiivisia auttamaan ja puolustamaan toisiaan, mikä nähdäkseni viittaa selvästikin kahteen mieheen. Jos kyseessä olisi miehen ja naisen suhde, mies luultavasti kuvattaisiin aktiivisena suojelijana. Teksti herättää mielikuvan kahdesta miehestä

taistelukentällä tai vaivalloisella matkalla. Yhdessä makaaminen (יִשְׁכְּבוּ) lämmön vuoksi viittaa siihen, että miesten välinen fyysinen läheisyys ei ollut sen ajan kulttuurissa niin vaikea ja vältettävä asia kuin länsimaisessa kulttuurissa nykyään. Toisaalta makaaminen voisi viitata myös yhdyntään, mutta pitäisikö suosittu juutalainen viisaudenopettaja sellaista sopivana ja mainitsemisen arvoisena?

Vähän samaan tapaan kuin Ben Sira kehottaa ottamaan uskotuksi vain yhden tuhannesta Saarnaaja kertoo etsineensä ihmistä (אִישׁ) ja löytäneensä tuhannen joukosta vain yhden (Saarn. 7:28). Selityksen huonolle tulokselle hän tarjoaa seuraavassa jakeessa todetessaan, että Jumala loi ihmiset toimimaan oikein, mutta nämä itse etsivät huonoja ratkaisuja (Saarn. 7:29). Mahdollisesti hän oli etsinyt itselleen uskollista ja rakasta miesystävää, ja todennut, että sellaisia on hyvin harvassa.

4.6 Naisettomuus

Clinesin mukaan, jos miesten välinen ystävyys korostuu vahvasti, eri sukupuolten väliset suhteet vähenevät minimiin. Hänen esimerkkimiehellään Daavidilla on useita vaimoja, mutta silti tämä pitää Jonatanin rakkautta naisen rakkautta parempana. Clinesin mielestä Daavid ei juurikaan pidä naisista eikä hänellä ole koskaan hauskaa naisten kanssa. ”Koska (sikäli kuin minä ymmärrän) hän ei ole koskaan ollut sängyssä Jonatanin kanssa, hänen rakkauselämänsä ei vaikuta kovin kummoiselta”, Clines toteaa. Clinesin mukaan Daavidin tarina korostaa sitä, että miehekäs mies selviää mainiosti ilman naista. Naisesta ei ole muuta iloa kuin se, että hän tuottaa lapsia. Koska Daavidilla kuitenkin oli useita vaimoja ja näiden kanssa myös jälkeläisiä, Clines tarkoittanee naisettomuudella nimenomaan henkistä naisettomuutta, olivathan Daavidin avioliitoista monet luultavasti poliittisista syistä solmittuja.⁷⁸

Toisaalta tuntuu kummalliselta olettaa, että läheinen ja tunteikas ystävyys miehen kanssa estäisi miestä pitämästä naisista. Selvästi Daavid ainakin piti Batsebasta, jos ei henkisesti niin kuitenkin fyysisesti (2. Sam. 11:1–4). Hän lohdutti Batsebaa heidän yhteisen lapsensa kuoltua makaamalla tämän kanssa (2. Sam. 12:24). Daavidin elämän loppuvaiheissa käy ilmi, että jostakin syystä kaikista vaimoista juuri Batseballe Daavid oli vannonut tekevänsä tämän pojasta kuninkaan (1 Kun. 1:11–13). Oliko Daavid siis tosiasiaa edes henkisesti

---

⁷⁸ Clines 1995, 225–226.

naisetön?

Entä näkykö miehen henkinen naisettomuus Ben Siran opetuksissa? Ainakin hänen kuvauksensa naisista on suorastaan herkullisen synkkä: ”Mikä tahansa haava, kunhan ei sydämen haava, mikä tahansa pahuus, kunhan ei naisen pahuus – – Naisen pahuus synkentää miehen ulkomuodon niin että hän näyttää karhulta. Hänen miehensä istuu ystäviensä keskellä ja huokailee huomaamattaan.” כל מכה ולא כ(.....) לב כל רעה ולא כר(.....) רע אשה ישחיר מראה איש ויקדיר פ(.....) לדוב בין רעים ישב בעלה ובלא טעמו יתאנה Sir. 25:13, 17–18 MS C) Naisen pahuutta on etenkin kielevyys: ”Kuin raskas rinne vanhalle miehelle on naisen kieli rauhalliselle miehelle” (כמעלה חזק לאיש ישיש אשת לשן לאיש מך) Sir. 25:20 MS C). Keskellä sotatannerta puolestaan elää sellainen mies, jonka vaimo kailottaa kuin sotorvi (Sir. 26:27, kreik.). Suurinta tuskaa tuottaa mustasukkainen nainen, joka ruoskii hänsä miestä kielellään (Sir. 26:6, kreik.).

Naisen pahuuden kehitys käy hyvin ilmi Ben Siran antamista tyttären kasvatusohjeista. Tytär ottaa vapauksia heti, kun silmä välttää, alkaa katsella häpeämättömästi miehiä ja kohta jo on avaamassa ”viinensä” kaikille nuolille (Sir. 26:10–12, kreik.). Tällainen pahuus tarttuu naisesta naiseen, joten tytär on syytä pitää poissa naisten oleskelutiloista (Sir. 42:13). Naisen pahuudessa on siis kyse paitsi kielevyydestä myös seksuaalisesta houkutuksesta. Toisaalta naisen kautta synty on ylipäätään saanut alkunsa, ja naisen takia kaikki siis myös kuolevat (Sir. 25:24). Ben Siran kasvatusohjeita lukiessa herää kysymys, millaisen henkisen kumppanin mies edes olisi voinut saada vaimosta, joka on kasvatettu erillään kaikista miehistä ja vielä kaukana naisten oleskelutiloista!

Ben Siran tekstistä kuitenkin myös ilmi, etteivät kaikki naiset käytännössä olleet siveitä ja nöyriä, kotona pysytteleviä vaimoja. Naiset olivat paitsi häijyjä, myös juopottelivat (Sir. 26:7–8). Naiset osallistuivat pitoihin ja saattoivat aterioida vieraan miehen kanssa (Sir. 9:9). Naisia työskenteli myös kyseenalaisissa ammateissa soittajanaisina ja prostituoituina (Sir. 9:3–4). Näistä kaikista Ben Sira varoittaa oppilaitaan.

Mutta naisilla on Sirakin kirjassa myös toisenlaiset kasvot. Oli olemassa myös hyviä vaimoja, jotka tekivät miehensä onnelliseksi (Sir. 26:1). He pitivät miehensä seksuaalisesti tyydytettynä: ”Kunnon vaimo virkistää miestä ja ilahduttaa häntä hänen elinvuosinaan” (אשת חיל תדשן לבעלה ושנו(.....)שם(.....)) Sir. 26:2 MS C). ”Ja jos vaimo vielä on kieleltään sävyisä, ei ole montaa hänen miehensä kaltaista. Vaimon hankkiminen on hankinnoista paras, apu, suojamuuri,

tukipylyvä, johon nojata. Jos ei ole kiviaitaa, viinitarha syödään tyhjäksi, ja jos ei ole vaimoa, kiertelee mies kodittomana.” (ועד אם יש מרפא לשון אין אשה מבני אדם קנה) (Sir. 36:23–25 MS B) Hyvä vaimo siis loi miehelle kodin ja tuki miestänsä tämän toimissa. Kuten jo edellisessä luvussa totesin, koti oli miehelle paikka, jossa hän saattoi hellittää itsehillinnästään. Vaimon hankkimista oli siksi tarkasti harkittava kartoittamalla sopivia vaihtoehtoja ja valitsemalla sellainen nainen, joka myös tuottaisi hyväkasvuisia jälkeläisiä (Sir. 26:19–21, kreik.).

Ben Sira selvästi arvostaa hyvää naista. Naisen kiihkeys on hänelle arvokkaampaa kuin karjan ja viljelysten tuoma maine (Sir. 40:19). Vaimo on ihmisistä miehelle kaikkein läheisin (Sir. 9:1). Ben Sira jopa arvostaa viisaan naisen seuraa elämän matkalla enemmän kuin ystävää ja toveria (Sir. 40:23). Ottaen huomioon Ben Siran syvän inhon kieleviä ja kailottavia naisia kohtaan viisaan naisen määritelmänä lienee ollut sama kuin viisaan miehenkin: ollakseen viisas naisen oli osattava käyttäytyä hallitusti ja puhua oikeita sanoja oikeaan aikaan. Rakkaudesta Ben Sira ei naisväen kohdalla puhu, mutta joistakin kohdista käänteisesti voidaan päätellä, että ei parisuhteen aivan tunteetonta pitänyt olla: ”Jos sinulla on vaimo, älä inhoa häntä...” (אשה לך אל תתעבה , Sir. 7:26 MS A). Saarnaaja sen sijaan liittää naiseen myös rakkauden: ”Näe elämää naisen kanssa, jota rakastat...” (ראה חיים עם-אשה אשה-אשה , Saarn. 9:9)

Toisaalta kuitenkin maskuliinisuuteen kuulunut itsensä hallitseminen päti Ben Siran mukaan myös suhteessa naiseen: ”Älä myy sieluasi naiselle, ettei hän talloisi sinua jalkoihinsa. – – Naisen vuoksi monet ovat joutuneet perikatoon, ja niin hänen rakastajansa on polttanut tuli.” (אל תקנא לאשה נפשך להדריכה על במותיך – – , Sir. 9:2, 8 MS A) Samaan ajatukseen yhtyy myös Saarnaaja: ”Minä huomasin, kuolemaa katkerampi on nainen, joka on kuin pyyntiverkko ja hänen sydämensä kuin nuotta ja kätensä kahleet. Se, joka on hyvä Jumalan edessä, pääsee häneltä pakoon, mutta erehtyväinen jää hänen ansaansa.” (ומוצא אני מר ממנות את-האשה אשר-היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני) (ומוצא אני מר ממנות את-האשה אשר-היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני , Saarn. 7:26) Itsensä hallitsevan miehen miehen ei siis pitänyt rakastua naiseen silmittömästi eikä varsinkaan, jos nainen ei ollut sopivaa vaimoainesta. Naiset olivat silti ilmeisesti kiusauksena jatkuvasti läsnä miehen elämässä.

4.7 Päätelmiä

Olen tarkastellut tässä luvussa Vanhan testamentin miehen maskuliinisuutta sellaisena kuin se Sirakin ja Saarnaajan kirjasta välittyy. Koska maskuliinisuudesta ei näissä teksteissä puhuta suorasanaisesti, olen sen esiin saamiseksi soveltanut David J. A. Clinesin löytämiä vanhatestamentillisen miehen maskuliinisuuden piirteitä. Ne soveltuvat hieman avarrettuna varsin hyvin myös Ben Siran ja Saarnaajan tekstin tulkintaan.

Ben Siran ja Saarnaajan oppilailleen välittämän maskuliinisuuden huomattavin piirre on itsensä hallitseminen. Maskuliininen mies hillitsi itsensä tilanteessa kuin tilanteessa. Hän hallitsi kielensä ja puhui harkitusti ja taitavasti päästäkseen päämääräänsä. Hän hillitsi käytöksensä ja aggressionsa eikä sortunut riitelemään. Ennen kaikkea hän pyrki hallitsemaan himonsa, ja siksi naisten olemassaolo oli hänen jatkuvana kiusanaan.

Miehen ihmissuhteista nousevat Sirakin ja Saarnaajan kirjasta esiin uskollinen miespuolinen ystävä ja toisaalta vaimo. Tässäkin maskuliininen mies harjoitti tiukkaa itseuria. Ystävä oli valittava ja koeteltava tarkkaan ennen kuin hänelle saattoi uskoa sisimpänsä. Vaimokin oli valittava huolella, sillä kielevä ja mustasukkainen nainen teki miehen elämästä helvetillistä kun taas puheiltaan ja käytökseltään hillitty vaimo oli ystävääkin arvokkaampi kumppani elämän matkalla. Ystävältä mies sai osakseen syvää rakkautta, joka toi elämään mielekkyyden. Hyvältä vaimolta sen sijaan oli odotettavissa hellyyttä ja kiihkeää intohimoa. Miehellä itselläänkin oli toki myönteisiä tunteita ja kykyä välittää, mutta rakkauden huumasta hullaantuminen oli maskuliiniselle miehelle kavahdettavaa – siitähän olisi itsehillintä ollut kaukana.

5. Mitä miehen pitää olla?

5.1 Mies ja menestys

Mitä siis miehen pitää olla? Tässä tutkielmassa olen etsinyt vastausta siihen, millaiseen miehuuteen Saarnaaja ja Ben Sira opastivat oppilaitaan. Tutkimukseni taustaksi päädyin esittämään, että nämä 200-luvulla eKr. Jerusalemissa eläneet kaksi viisauden opettajaa kuuluivat oppilaidensa kanssa Juudean eliittiin. Eliitillä

tarkoitan tässä niitä ylempiä yhteiskuntaluokkia, joiden käsissä oli poliittinen valta. Näitä olivat aateliset maanomistajat, hallinnon virkamiesperheet ja papisto. Mahdollisesti Saarnaaja ja Ben Sira kuuluivat varakkaisiin kirjurisukuihin, koska heidän oli mahdollista käyttää aikaansa viisauden tutkimiseen ja opettamiseen.

Saarnaaja ja Ben Sira oppilaineen elivät Ptolemaiosten valtakaudella. Ptolemaiokset onnistuivat yhdistämään itämaisen kuninkuuden kreikkalaiseen taloudenhoitoon ja luomaan valtakunnan, jossa elettiin pitkää rauhankautta ja jonka vankka talous perustui siihen, että kaikki maat olivat kuninkaan omaisuutta. Nousujohteinen talouselämä ja vilkas kaupankäynti tuottivat vaurautta etenkin ylemmille yhteiskuntaluokille. Samalla erittäin hierarkkinen hallinto tarjosi runsaasti mahdollisuuksia hyviin virkoihin. Kun vielä Ptolemaiokset mielellään säilyttivät lämpimät välit seemiläisiin ylimyksiin, oli Juudean eliittiin lukeutuville nuorille miehille tie valmiina uralle Ptolemaiosten valtakunnan hallinnossa. Tätä edesauttoi lisäksi se, että valtakunnan pääkaupungissa Aleksandriassa oli vahvaa juutalaisasutusta ja siis sukulaissuhteita, joihin nuori juutalaismies saattoi turvautua.

Virkauralle ja maailmalle lähteminen edellytti kuitenkin selviytymistaitoja. Tähän ongelmaan Saarnaaja ja Ben Sira tarjosivat apuaan ja opettivat kodeissaan perinteistä viisautta, joka toisaalta tarjosi keinoja menestyä elämässä ja toisaalta ohjeita onnelliseen elämään. Mahdollisesti he kumpikin olivat jossain vaiheessa elämäänsä itsekkin palvelleet virkatehtävissä Aleksandriassa, mikä olisi ollut omiaan houkuttelemaan nuoria miehiä tulemaan juuri näiden kokeneiden ja maailmaa nähneiden miesten oppilaiksi.

Tarkemmin tarkasteltuna Saarnaajan ja Ben Siran opetukset eivät kuitenkaan ole vain käytännön hovietikettiä ja urakehityksen vinkkejä. Ne kertovat myös siitä millaisia odotuksia yhteisö asetti miehelle ja hänen miehisyydelleen. Tuon ajan mies eli hyvin tiiviisti yhteisönsä ja ennen kaikkea sukunsa jäsenenä. Se merkitsi sitä, että hänen onnistumistaan elämässä mitattiin ennen kaikkea sillä, onnistuiko hän säilyttämään hyvät suhteet sukuunsa loppuun saakka. Suhteiden säilyttämisen edellytyksenä oli se, täyttikö mies yhteisön hänelle asettamat odotukset. Jos täytti, hän oli צדיק, joka käännetään usein sanalla vanhurskas, mutta joka merkitsee myös sosiaalisesti, yhteiskunnallisesti, moraalisesti ja uskonnollisesti oikein toimivaa eli miestä, jonka elämä on järjestyksessä. Joka tässä onnistui, sai osakseen kunniaa ja menestystä ja oli todellinen ihannemies. Joka tässä epäonnistui, joutui häpeään, mikä merkitsi sitä, ettei hän ollut oikeastaan mies

ensinkään vaan jotain heikompaa, melkein kuin nainen.

5.2 Ihannesuoritus

Yhteisön suurin miehelle asettama odotus oli se, että miehen oli aina, kaikkialla ja kaikissa tilanteissa hallittava itsensä. Tämä tarkoitti sekä oman käytöksenä että omien tunteittensa hallitsemista mutta myös elämän olosuhteiden ja siihen liittyvien ihmisten hallitsemista. Elämän oli siis oltava järjestyksessä ollakseen kunniallista. Tämän vaatimuksen täydellinen toteutuminen oli oikeastaan mahdollista vain ylimpiin yhteiskuntaluokkiin kuuluville. Alempiarvoinen mieskin saattoi toki olla kunniallinen ja pitää elämänsä järjestyksessä, mutta viime kädessä hänellä ei kuitenkaan ollut tarvittavaa asemaa ja varallisuutta ollakseen riittävän vapaa muiden hallinnasta.

Ihannemiehen suoritukseen kuului varallisuus ja asema, jotka takasivat miehelle tietystä määrin itsemääräämisoikeuden. Siihen kuului myös julkinen poliittinen elämä. Eliittiin kuuluva mies osallistui yhteisön päätöksentekoon ja tuomioiden jakamiseen kaupungin porteissa, hengelliseen elämään temppeleissä ja myös seuraelämään, johon kuului samantyyppisiä päivällisjuhlia kuin Kreikassa ja Roomassa. Hänen vaimonsa tehtävänä oli turvata miehen selusta ja huolehtia kodin toiminnoista ja taloudesta. Vaimo saattoi myös osallistua julkiseen seuraelämään miehensä rinnalla.

Itsensä hallitseminen oli miehen menestyksen avain julkisessa elämässä. Jos hän osasi harkita sanansa oikein ja puhua vain oikealla hetkellä menettämättä koskaan malttiaan, hän saavutti suosiota vertaistensa ja ylempiensä joukossa. Koskaan hän ei saanut sortua hillittömyyteen, ei ylensyömiseen eikä juopotteluun, ei myöskään päivällisjuhlissa soittavien ja tanssivien naisten tarjoamaan seksiin. Hänen varallisuutensa taas perustui siihen, että hän häpeilemättä piti lukua omaisuudestaan ja teki hyviä sijoituksia. Itsehallinta ei saanut pettää täysin kotonakaan, vaikka se olikin paikka, jossa mies saattoi hiukan hellittää ja tyydyttää vapaammin halujaan. Silti kotonakin häntä valvoi Jumala, jolle mies viime kädessä oli tilivelvollinen elämästään.

Vastuu kodin hoidosta ja taloudenpidosta kuului vaimolle, mutta mies oli silti kodin ylin johtaja. Koti edusti miehen yksityiselämää, joka sekin oli syytä pitää hyvässä järjestyksessä. Miehen oli valvottava ja suojeltava perheensä naisväen kunniallisuutta. Etenkin tytärten käyttäytyminen niin naimattomana kuin

aviossakin saattoi tuottaa isälle joko suurta kunniaa tai aivan tavatonta häpeää. Poikansa hänen oli pidettävä kovassa kurissa ja opetettava heidät suhtautumaan isäänsä nöyrästi ja kunnioittavasti, jotta he tuottaisivat isänsä nimelle kunniaa. Tässä kasvatustoimessa miehen oli lupa turvautua jopa väkivaltaan. Sitä ei laskettu itsehillinnän puutteeksi, koska väkivaltaisuus kohdistui perheen ja yhteisön hierarkiassa alempana oleviin kuten lapsiin ja myös perhettä palveleviin orjiin.

5.3 Epäonnistunut mies

Eliittiin kuuluva juutalaismies eli siis sosiaalisten odotusten paineessa. Hän saattoi myös epäonnistua eikä silloin täyttänytäkään miehelle asetettua mittaa. Rikaskin mies saattoi tyhmyyttään tai olosuhteiden uhrina menettää omaisuutensa ja pudota yhteisön hierarkiassa alemmalle tasolle. Virkaura saattoi katketa kesken, kun taitavampi puhuja kiilasi ylempien suosioon. Lapset saattoivat langeta huonoille teille, ja puoliso sortua päivällisillä vieraaseen miesseuraan. Yhteisön kunnioituksen menettänyt mies oli pahassa tilanteessa.

Juuri tilanteessa, missä häpeä astuu miehen elämään, käy parhaiten selväksi Saarnaajan ja Ben Siran ajattelun perimmäinen ero. Kummankin ihanteena toki on itseään sopivassa määrin arvostava vapaa ja vauras mies, joka hallitsee menestyksekkäästi paitsi itsensä myös kotinsa ja julkisen elämänsä. Ben Sira perustelee miesihannettaan kunnian ja häpeän käsitteillä. Onnistuessaan mies saa osakseen kunniaa, epäonnistuessaan hän joutuu häpeään ja itse asiassa menettää ihmisarvonsa kokonaan. Ben Siran ajattelussa varallisuuden ja aseman menettämisen myötä vapautensa ja itsekunnioituksensa kadottaneen miehen on parempi kuolla pois kuin elää niin suuressa häpeässä. Tässä kohdin Saarnaaja ajattelee toisin.

Saarnaajalle kunnian ja häpeän käsitteillä ei ole merkitystä, koska ihmisen nimi ja sille hankittu kunnia joka tapauksessa unohtuvat. Todellinen ongelma on Saarnaajan mielestä kuolema. Kuolema kohtaa jokaista olipa ihminen sitten vanhurskas tai jumalaton. Se on ihmisen tunteiden ja intohimojen loppu. Kuoleman jälkeen ihmisellä ei ole mitään osallisuutta tämänpuoleiseen elämään, eikä siis hänen nimensä ja sukunsa kunniallakaan ole hänen itsensä kannalta enää mitään merkitystä. Siksi Saarnaajalle elämä itsessään on kaikkea muuta tärkeämpää. On parempi elää vaikka häpeässä kuin olla kuollut, ja vaikka viisaus

tuokin miehelle menestystä, sen olennaisin tehtävä on pitää mies hengissä ja elossa vaikka elämä ei niin kovin kunniakasta olisikaan.

5.4 Miehen voimavarat

Vaikka miehen elämä oli taiteilua veitsen terällä kunnian ja häpeän, menestymisen ja epäonnistumisen välissä, hänellä oli myös voimavaroja, jotka tukivat hänen suoritustaan. Toinen näistä tukevista elementeistä oli rakas ystävä. Kyseessä oli siis miespuolinen ystävä ja uskottu, joka ensinnäkin oli tutkittava ja koeteltava tarkkaan. Jos hän paljastui uskolliseksi ja luotettavaksi ystäväksi, hänellä oli hyvin suuri merkitys miehen elämässä.

Rakas ystävä oli miehelle taloudellinen kumppani. Hän tuki miehen hankkeita ja oli tämän turvana taloudellisen katastrofin sattuessa. Vastavuoroisesti viisas mies myös jakoi omasta omaisuudestaan hyvää rakkaalle ystävänsä mahdollisuuksiensa mukaan. Toisaalta rakkaalta ystävältään mies sai myös osakseen rakkautta. Ben Sira painottaa tätä rakkautta syynä siihen, miksi hän varoittaa oppilaitaan ehdottomasti hylkäämästä rakasta ystävänsä. Kyse oli ilmeisestikin syvästä kumppanuudesta, jossa mies saattoi olla henkisesti vapaa itsehillinnästään. Luotettavan ystävänsä seurassa hänen ei tarvinnut pelätä joutuvansa häpeään, vaikka ottikin hetkeksi rennommin.

Suhde uskolliseen miesystävään ei kuitenkaan ollut seksisuhde. Olisi mahdotonta ajatella tooran merkitystä korostavan Ben Siran ohjaavan nuoria miehiä sellaiseen suhteeseen. Nähdäkseni on kuitenkin vaikea arvioida rakkauden sävyjä pelkkien sanojen perusteella, joten on mahdotonta sanoa, miten paljon eroottisia tunteita ja läheisyyttä toisessa kulttuurissa ja toiseen aikaan miesten väliseen suhteeseen on voinut ja saanut liittyä. Suuresta myönteisestä tunteesta ja kiintymyksestä joka tapauksessa on kyse. Rakas ystävä oli miehelle elämän tae monessa mielessä.

Saarnaajasta ja Ben Sirasta muistetaan usein heidän hyvin negatiiviset toteamuksensa naisen pahuudesta. Silti kummankin teksteistä juuri nainen paljastuu yhdeksi miehen voimavaroista. Antiikin ajan juutalaiseen eliittiin kuuluneen miehen vaimo tuki miestään taustalla huolehtimalla kodista ja sen talousasioista. Siksi viisas mies valitsi vaimonsa hyvin tarkkaan. Jos vaimo oli hankala, paha suustaan, ahne ja mustasukkainen, miehen kohtalo oli riutua ja kärsiä. Jos taas vaimo oli viisas eli osasi käyttäytyä hallitusti ja puhua oikein ja

oikeaan aikaan ja jos hän lisäksi oli kaunis ja ulkonaisesta siveydestään huolimatta kiihkeä aviovuoteessa, mies oli kaikkia muita miehiä onnellisempi. Tällainen vaimo oli miehelle jopa rakasta miesystävää läheisempi ja merkittävämpi kumppani.

5.5 Saarnaaja, Ben Sira ja nykymies

Eksegeettisen tutkimuksen lopuksi on hyvä arvioida, onko tehdyillä löydöillä mitään merkitystä meidän aikamme länsimaiselle ihmiselle ja tässä tapauksessa etenkin miehelle. Länsimaalaisen nykyihmisen on mahdoton samastua antiikin ajan Juudean hyvin hierarkkiseen yhteiskuntaan. Meillä ei ole samanlaista luokkajakoa, emme kunnioita auktoriteetteja ja yhteisön jäsenyyden sijasta korostamme yksilön oikeuksia ja vapautta. Emme hyväksy sitä, että isät pieksevät poikansa nöyriksi, puhumattakaan siitä, että isä voisi sulkea tyttärensä muusta maailmasta, jotta tämä pysyisi siveänä avioliittoon asti. Vaimoillakin on nykymaailmassa ihan oma julkinen elämänsä, ja mies saa tuntea myös kielteisiä tunteita.

Jotain verrannollista kuitenkin löytyy Ptolemaiosten ajan nousujohdanteisesta taloudesta ja sen suomista mahdollisuuksista. Virat ja tehtävät voivat olla toisenlaisia, mutta sama tarve menestykseen ja uran luontiin ilmenee myös 2000-luvun Suomessa. Eivätkä Ben Siran menestyksen ohjeet ole kovin kaukana nykyisten oman elämänsä sankarien opaskirjojen ideologiasta. Itsensä tietoinen hallitseminen tilanteessa kuin tilanteessa, oikeat sanat oikeaan aikaan ja tarkan huolen pitäminen omaisuudesta ovat menestyksen avaimia yhä edelleen.

Toisaalta niille menestyksen metsästäjille, joiden pörssikurssit romahtavat, firma tekee konkurssin, puoliso lähtee ja terveys pettää, soveltuvat edelleenkin elämän merkitystä ja onnellisuutta painottaneen Saarnaajan sanat: ”Kaikille elossa oleville on olemassa toivoa, koska elävä koira on parempi kuin kuollut leijona” (Saarn. 9:4)

Lähteet ja apuneuvot

Biblia Hebraica Stuttgartensia

5. parannettu painos. Toim. K. Elliger ja W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.

The Book of Ben Sira in Hebrew

The Text Edition of all Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts. Toim. Pancratius C. Beentjes. Supplements to the Vetus Testamentum Volume LXVIII. Leiden: E.J. Brill, 1997.

The Dictionary of Classical Hebrew

Volume 1: Aleph. Toim. David J.A. Clines. Sheffield. Sheffield Academic Press, 1993.

Pyhä Raamattu

Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Mikkeli: Suomen Piilaseura.

Sirakin kirja heprealaisen ja kreikkalaisen tekstin mukaan

Apokryfikirjojen käännöskomitean käännösehdotus. Helsinki: Kirkon keskusrahasto, 2005.

Tolkien, J.R.R.

Taru sormusten herrasta. Kaksi tornia. 24. painos. Suomentaneet Kersti Juva ja Eila Pennanen. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö, 2001.

Kirjallisuus

Ackerman, Susan

2005 When Heroes Love. The Ambiguity of Eros in the Stories of Gilgamesh and David. New York: Columbia University Press.

Ahonen, Marke

2004 Koiria ja ihmisiä – stoalaisen etiikan kyyniset juuret. Teoksessa Stoalaisuus. Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia. Toim. Teija Kaarakainen & Jari Kaukua. Tampere: Gaudeamus. 25–41.

Blenkinsopp, Joseph

1995 Sage, Priest, Prophet. Religious and Intellectual Leadership in Ancient Israel. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.

Carr, David M.

2005 Writing on the Tablet of the Heart. Origins of Scripture and Literature. New York: Oxford University Press.

- Clines, David J. A.
 1995 Interested Parties: The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible. Sheffield: Sheffield Academic Press.
 2003 Paul, the Invisible Man. Teoksessa New Testament Masculinities. Toim. Stephen D. Moore & Janice Capel Anderson. Semeia Studies 45. Atlanta: Society of Biblical Literature. 181–192.
- Collins, John J.
 2004 Introduction to the Hebrew Bible. Minneapolis: Fortress Press.
- Conway, Colleen M.
 2003 "Behold the Man!" Masculine Christology and the Fourth Gospel. Teoksessa New Testament Masculinities. Toim. Stephen D. Moore & Janice Capel Anderson. Semeia Studies 45. Atlanta: Society of Biblical Literature. 163–180.
- Dalby, Andrew
 2003 Arcestratos. Where and When? Teoksessa Food in Antiquity. Toim. John Wilkins, David Harvey & Mike Dobson. (1. painos v. 1995.) Exeter: University of Exeter Press. 400–412.
- Gilula, Dwora
 2003 Comic Food and Food for Comedy. Teoksessa Food in Antiquity. Toim. John Wilkins, David Harvey & Mike Dobson. (1. painos v. 1995.) Exeter: University of Exeter Press. 386–399.
- Gleason, Maud W.
 1995 Making Men: sophists and self-presentation in ancient Rome. New Jersey: Princeton University Press.
- Gordis, Robert
 1951 Koheleth – the Man and His World. New York: The Jewish Theological Seminary of America.
- Hengel, Martin
 1996 Judaism and Hellenism – studies in the encounter in Palestine during the early Hellenistic period. Saksasta kääntänyt John Bowden. Lontoo: XPress Reprints.
- Lenski, Gerhard E.
 1966 Power and Privilege. A Theory of Social Stratification. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Liew, Tat-siong Benny
 2003 Re-Mark-able Masculinities: Jesus, the Son of Man, and the (Sad) Sum of Manhood. Teoksessa New Testament Masculinities. Toim. Stephen D. Moore & Janice Capel Anderson. Semeia Studies 45. Atlanta: Society of Biblical Literature. 93–136.
- Malina, Bruce J.
 2001 The New Testament World. Insights from Cultural Anthropology.

Kolmas uudistettu ja laajennettu painos. Louisville: Westminster John Knox Press.

Neyrey, Jerome H.

2003 Jesus, Gender and the Gospel of Matthew. Teoksessa *New Testament Masculinities*. Toim. Stephen D. Moore & Janice Capel Anderson. *Semeia Studies* 45. Atlanta: Society of Biblical Literature. 43–66.

von Rad, Gerhard

1988 *Wisdom in Israel*. Kääntänyt James D. Martin teoksesta *Weisheit in Israel*, 1970. Lontoo: SCM Press Ltd.

Remes, Pauliina

2004 Riippumattomuus ja kuinka se saavutetaan. Teoksessa *Stoalaisuus. Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia*. Toim. Teija Kaarakainen & Jari Kaukua. Tampere: Gaudeamus. 68–88.

Sharples, R. W.

1996 *Stoics, Epicureans and Sceptics. An Introduction to Hellenistic Philosophy*. Lontoo: Routledge.

Sihvola, Juha

2004 *Stoalainen koulu ja sen kehitys*. Teoksessa *Stoalaisuus. Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia*. Toim. Teija Kaarakainen & Jari Kaukua. Tampere: Gaudeamus. 11–24.

Veijola, Timo

1998 Teksti, tiede ja usko. Epäajanmukaisia eksegeettisiä tutkielmia ajankohtaisista aiheista. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 69. Helsinki.

2005 Laki ja viisaus. Teologinen aikakauskirja 110, 125.

Wilkins, John

2003 Part Three. The Social and Religious Context of Food and Eating. Introduction. Teoksessa *Food in Antiquity*. Toim. John Wilkins, David Harvey & Mike Dobson. (1. painos v. 1995.) Exeter: University of Exeter Press. 172–176.